

The Center for Research Libraries scans to provide digital delivery of its holdings. In some cases problems with the quality of the original document or microfilm reproduction may result in a lower quality scan, but it will be legible. In some cases pages may be damaged or missing. Files include OCR (machine searchable text) when the quality of the scan and the language or format of the text allows.

If preferred, you may request a loan by contacting Center for Research Libraries through your Interlibrary Loan Office.

Rights and usage

Materials digitized by the Center for Research Libraries are intended for the personal educational and research use of students, scholars, and other researchers of the CRL member community. Copyrighted images and texts are not to be reproduced, displayed, distributed, broadcast, or downloaded for other purposes without the expressed, written permission of the copyright owner.

Center for Research Libraries

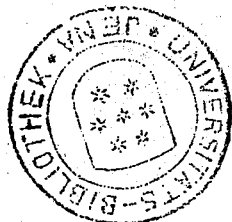
Scan Date: May 07, 2012

Identifier: d-b-000444

DE P. TERENTII VARRONIS VITA ET SCRIPTIS

QUAESTIONES NOVAE.

Præfatio.

quamvis de Varrone Atacino a viris doctis usque ad hæc tempora iam multa et præclara allata sint, tamen illius poetæ Romanorum vitam fragmentaque quæ supersunt omnia denuo proponere et explicare constitui; neque enim quaestiones, quæ sunt initæ de hac omni materie a prioribus, plane ad finem, in quo acquiescas, perductas esse mihi videntur, quoniam de P. Varronis vitæ rationibus et de carminum variorum, quæ ille panxit, inscriptionibus atque institutionibus sententias et opiniones virorum doctorum, qui huic rei studuerunt, magnopere inter se discrepare non nescimus. Omnium autem virorum, quos de vitæ et operum Atacini exploratione optime meritos esse constat, Scaliger, Ruhnkenius, Wuelherus propter vim et auctoritatem sententiarum, quæ de hoc poeta inter homines pervulgaverunt, dignissimi sunt, qui nominibus significantur, quod illi Atacinum, ut ita dicam, ad lucem diei clarum revocaverunt. Postea reliquis undique collectis ediderunt Atacini fragmenta Rieseus et Aemilius Bachrens. qui omnes, quamquam propter laborem et merita laude summa digni sunt, tamen huic toti quaestioni, quæ est de Varrone Atacino, non ab omni parte satisfecerunt. Itaque utile et necessarium esse putamus denuo colligere et edere, quæ de vita et carminibus huius poetæ Romanorum neque ignoti neque, ut opinor, indeoti explorari possunt. Præterea si Atacini versus, qui sunt traditi, diligentissime perlegeris, hunc poetam non modo fuisse magna scribendi fecunditate sed etiam usum esse quædam linguae elegantia omninoque ingenio non mediocri invenies. Quare non minus adductus sum, ut huic rei operam darem. Primum igitur in dissertatione mea de vita ac nomine Atacini, deinde de carminum, quæ finxit, titulis atque compositione, postremo quæ ratione versus, qui ad nos pervenerunt, interpretandi essent, tractare mihi proposui.

I.

DE VARRONIS ATACINI VITA ET NOMINE.

Testimonia:

a.

In NIERONHYMI: "CHRONICIS" legatur ad ann. 1335. Abr. i. e. 82. a. Chr. n. de Varrone Atacino hæc: "P. Terentius Varro vice Atace in provincia Narbonensi nascitur. qui poeta XXXV. annum agens Græcæ litteras cum summo studio didicit."

b.

Sed PORPHYRIO in "COMMENT. IN HORAT." ad serm. I: 10, 46. (ed. Hold. p. 283.) adnotavit hæc: "quoniam alii <alia> carminum genera consummate scriberent, quorum mentionem habuit, sermonum autem

frustra temptasse <t> Terentius Varro Narbonensis, qui Atacinus ab Atace fluvio dictus est, item Ennius, qui quattuor libros saturarum reliquit et Pacuvius huic generi versificationis non suffecissent, <e> ide<n> scribere ait ita, ut alius maior sit Lucilio minor, quem inventorem huius operis merito dixit, quia primus Lucilius huius modi carmina scripsit.*

quibus in duobus testimoniis posita sunt omnia, quae de vita ac moribus Atacini colligi possunt. neque enim in ipsius fragmentis, quae exstant, neque quibus locis illius mentionem faciunt scriptores antiqui, nobis occurrunt, quae ad poetae vitam, quando et quomodo egerit, pertineant. P. Terentius Varro, cui est cognomen Atacinus, Hieronymo auctore anno octogesimo altero natus est. Floruit igitur, ut spatium vitae dilucide significemus, belli Gallici atque civili aetate Caesare et Pompeio de summo principatu vehementissime inter se certantibus.¹⁾ Sed etiam Hieronymus Varronem XXV. annum agentem Graecae litteras cum summo studio didicisse testis fide dignus est. Constat igitur poetam iuvenem triginta annorum quinque annorum studere coepisse Graecae linguae et arti literariae Graecorum. Sed quanto studio ille in Graecae litteras inculuerit, non modo ex versione Argonauticorum Apollonii Rhodii vel ex iis versibus, quos Atacinus Aratum imitatus Latine condidit, sed potius ex ceterorum carminum vestigiis, quibus Alexandrinos haud dubie secutus est, dilucide cognoscitur. Quaecumque ita sint, non habemus, cur Hieronymi verbis diffidamus. Neque enim dubium est, quin Hieronymus haec rei notitiam, quae est reddita tanta cura, ut legatur ipse quoque vitae annus, quo litteras Graecae Atacinus disceret, nusquam aliunde haurire potuerit nisi ex fonte insigni optimoque, cuius auctor vitae Varronis peritissimus erat. Suetonio autem Tranquillo cum plurima alia tum praecleara ab Hieronymo laudari eum non ignoremus, (cf. Hier. ips. in praef. ad chron. Euseb.; Theodori Mommsen: "Ueber die Quellen der Chronik des Hieronymus" in comment. societ. Sax. litt. II. (phil. hist. ord. I.) p. 689-693. ann. 1850; v. Sychowski in stud. hist. eccles. ed. Knoepfler. III, 2. ann. 1894.), ex cuius et diligentia permagna huius annotationis optimo iure concluditur Hieronymum in hoc quoque loco componendi nullum alium esse secutum nisi Suetonium.

Sed unde Suetonius illud sumpserit, non iniuria ex se quaeritur. Certe non ex Reatinis operibus. Nam cum exstant, qui contendunt²⁾ illum Suetonium, eum de viris illustribus suum opus conderet, et ex aliis et ex illo Reatino undique ea, quae ad imitandum atque exhaustiendum idonea ei videbantur, collegisse, necessarium est ostendere, cur putemus, hoc vitae argumentum Atacini minime fluxisse ex Varronis Reatini libro, quem ille condidit de poetis. Facile enim fieri potest, ut aliquis hoc credat. Sed M. Varronem Reatinum eorum poetarum, qui erant iisdem temporibus quibus ipse mentionem in hoc opere fecisse nullum exemplum invenitur. quae de

¹⁾ De horum temporum eventibus optime ~~per se~~ indicavit Eduardus Meyer in libro, qui est inscriptus: "Caesars Monarchie und der Principat des Pompeius." (Berol. 1912. apd. Cotta.).

²⁾ cf. Nordenii in Gerak.-Wort.: "Einleitung in die Altertumsw." I. ed. 2. p. 417: "Denn Sueton hat seine Quellen besonders die varronischen Werke und die literarhistorischen Arbeiten des M. Valerius Probus; den grössten Gelehrten der neronisch-flavischen Zeit, sorgfältig benutzt und da, wo ihn diese verliessen, selbständig weiter geforscht."

causa Reatinum huius adnotationis auctorem fuisse negamus. 1). Aliam igitur viam necessarium est ingredi, ut exploretur, unde quae ab Hieronymo de Varrone Atacino nuntiata sunt originem veram ducerent. Hieronymum maxime cum diligentia et mirum in modum servasse, quo vitas anno quantoque studio Graecis litteris operam dare coepisset Atacinus, iam supra vidimus; quo ex facto hunc ex Suetonio illud argumentum hausisse non iniuria conclusimus. Sed etiam Suetonium tranquillum, ut diligenter adhibuit in libris de vita Caesarum componendis acta imperatorum Romanorum secreta, ita plurima alia et maxime egregia petisse a poetis ipsis de quorum vita et scriptis egit, manifestum est. Nam omnes sciunt, ut exemplum huius laborandi rationis afferam, Suetonium, cum de Horatii vita libellum componeret, Horatii ipsius carminibus esse usum. quae res ex initio huius libri optime cognoscitur, quoniam Suetonius ipse addidit haec: "Q. Horatius Flaccus Venusinus, patre, ut i p a e t r a d i t, libertino... scriptum quae- rium comparavit... Itaque optime iure fit, ut suspicemur, quae sunt allata ab Hieronymo de Atacino tanta cum diligentia et cura, a Suetonio de Atacini libris deprompta esse. Atacinum enim aeque atque Horatium aliosque poetas in carminibus de quibusdam vitas suae casibus adnotationes faciasse verisimillimum est, quoniam alio modo demonstrari non possit, unde ille locus Hieronymi originem capiat. sed quod Atacinus in suis operibus de se ipso dixit, factum est; ut illud, quod legitur apud Hieronymum, even- tu felicissimo ex Atacini scriptis in posteriorum scriptorum opera aut commentarios et Suetonii et Hieronymi invaderet.

Sed quamquam Hieronymum ob gravitatem ac pondus fontis cla- rissimum, ex quo hausit illum totum locum, auctoritate summa di- gnum esse vidimus, tamen inter se dissentiunt docti viri, quomo- do factum sit, ut P. Varro nominaretur Atacinus. Nam duo iudicia veterum scriptorum inter se contraria traduntur, Hieronymi, qui breviter dixit: "vico Atace in provincia Narbonensi nascitur" et Porphyrius, qui scripsit: "... qui Atacinus ab Atace fluvio dictus est." Editorum alteri hanc alteri illam memoriam secuti sunt. Neque vero fons tertius exstat, qui adhiberi possit, ut haec discrepantia diiudicentur. Itaque diligentissime inquirere necessarium esse putamus, utra opinio vera sit, Porphyrius an Hieronymi. Porphyrio, de cuius adnotatione primus tractatur, cum haec de Varrone afferret, interpretatus est Horatii versus hoc: (sat. I. 10,46 - 47.).

" Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis melius quod scribere possem,
Inventore minor. "

Iam Roesperus (cf. Hermes vol. 18. ann. 1862. p. 422. adnot.) Por- phyrius Horatii hos versus explanantem vera cum falsis miscuisse recte suspicatus est: Nam re vera Enni Pacuvique saturarum cha- racterem ab isto Horatii commentatore cum Lucilii et Horatii arte satirica plane confusum esse, quis est, qui neget?

1). Reatinum in libro de poetis primo Plauti, Enni, Naevii de vita et operibus egisse ex Gellii "Noctium Atticarum" libris in- telligitur. (cf. Gell. I. 24,3 et XVII. 21,43 et 45.). Quos alii- os scriptores in ceteris libris Varro tractaverit, ignotum est. Sed commemorasse videntur eos, qui fuerunt suis temporibus. (cf. Gell. X: 1,54: "apollonius in ordinem a grammaticis datum non venit quia Aristarchus atque Aristophanes, poetarum indices, neminem sui temporis in numerum redegerunt. ").

Nam Porphyriionem Ennii et Pacuvii nomina cum Lucillii et Horatii attulisse, quasi illi Lucilianum genus saturas componendi secuti essent, summae imperitiae vel negligentiae est. Neque enim fieri posse clarum est, ut Horatius, cum uteretur hac eleuatione: atque quibusdam aliis Lucillio laudibus elato inventore saturae poetas indicaret, qui ante huius scribendi generis auctores floruerunt; quae sibi repugnare apertum est. Sed potius Horatium tales designasse; quales Lucillii genus satiricum et eius morem scribendi imitati carmina, ut ita dicam, Lucilianis fervoris atque impetus compeverunt, ex illis verbis ipsis probabiliter demonstratur. Quae circa Orellii opinionem comprobe, qui prudentius atque cautius dixit (ed. Horat. II. p. 141.) nos ignorare, quos poeta significaret, certe non Ennium et Pacuvium, ut vellent scholiastae: quibus alatis nomen futurum esse speramus, qui nobis contradicant affirmantibus Porphyriionem, quamquam inter multa intulenta interdu interpretationes optimas Probi potissimum, illius doctissimi grammaticorum scriptorum Romanorum elucere nomen negabit, tamen in his Horatii versibus expediendis neglegenter et vitiose indicasse. Itaque valde dubitamus, num verum sit, quod de Varrois cognominis origine ille decessit.

Sed etiam quomodo factum sit, ut Porphyrio illam interpretationem cognominis excogitaret, suspicari possumus. P. Varroem ab Horatio poeta Atacinum significatum esse Porphyrio videtur. Sed cum ille Horatii carmina perscrutatus Horatium ipsum pro regione, in qua erat natus, Aufidum flumen identidem inesse (cf. carm. III: 30, 10; IV: 9, 2) animadvertisset, quam rem propter singularitatem memoria sua tenuit, verisimillimum est Porphyriionem, cum de cognomine Varronis inusitate miratus stupesceret, illius Horatii rationis recordatum adnotatum esse, ut Varroem ab Atace fluvio, quem in Gallia Narbonensi fluere non ignorabat, Atacinum dictum coniceret, praesertim cum Atacem flumen inter homines, qui tunc erant, notissimum fuisse et minime Atacem vicum, ex eo appareat, quod scriptores antiqui fluminis saepissime (cf. Holderi: "Alt-keltischer Sprachschatz." p. 251 et Ihmii adnot. apud P.W. II. p. 1898. s.v. Atax.) sed vicus nusquam loco Hieronymi unico excepto mentionem faciunt. Quae cum ita sint, id quod Fridericus Wuelner (p. 4.) Hieronymum de suo addidisse ad explicandum nomen Atacini contendit, meliore iure ad Porphyriionis adnotationem quam ad Hieronymum refertur. Quare Hieronymus commotus esse dicatur, ut vicum Atacem nominis explicandi causa construeret nescio, quoniam ne cognomen quidem Varronis adiecit nescio originem explicare in animo habuerit. Sed P. Terentius Varroem vico Atace natum esse simpliciter et evidenter enuntiavit. Praeterea nemo Romanus, quantum scio, cognomine e fluvio petito ornatus est. Quibus argumentis omnibus allatis optimo iure concludi posse putamus Porphyriionem errasse, cum Varroem ab Atace fluvio Atacinum nominatum esse contenderet.

At longe aliter de Hieronymi fide totius loci et praecipue huius adnotationis, quae est de Varronis patria, iudicandum esse, censemus. Nam Hieronymi testimonium vitae Varrois tanta cura et scientia traditum est, ut verbis haud dubie

1). Statim in mentem mihi venit illius Lenaei satira, qui acerrime in Sallustium invehit, aliorumque huiusmodi, qui illa aetate floruerunt. (cf. Suet. Grammat. 16. et ad Horat. sat. h. l. adnot. Kiesel et Heinz. ed. 1910 p. 146.).

fides habetur, praesertim cum Hieronymum illud ex auctore gravissimo hausisse antea demonstraverimus, de cuius fide ac veritate non dubitatur. P. Varronem igitur Atacinum vico, cui nomen erat Atax, in Gallia Narbonensi sito natum esse constare videtur, quam ob rem Romanos cum Atacinum ab hoc oppidulo Atace nominasse percursum habemus. Momenus enim, ut saepius, Romani viros illustres scriptoresque et eos maxime, qui eodem nomine gentile utebantur, oppidi cognomine, in quo nati aut mortui sunt aut cuius expugnatione gloriam immortalem sibi conseciverunt, afficere solerent, ut inter se discernerentur. Ad moneo haec cognomina: Uticensem, quomodo Cato alter dictus est (Plin. nat. hist. VII. 113.), Veronensem quomodo Catullus (Prisc. II. 16; Auson. 471,2; Macrobi. sat. II. 1,8; schol. Verg. Veron. ecl. VI,1; Non. 546. ed. M.; Plin. nat. hist. 36,48.), Mantuanum, quomodo Vergilius (Philarg. expl. in Verg. Buc. proem. ed. H. III. 2, p. 2,9), Setinum, quomodo Valerius Flaccus (cf. Schenckli: "Studien zu den Argon. des Val. Flacc. p. 272. cap. I.), Venusianum quomodo Horatius (cf. Suet. vit. Horat. init.), Numantinum quomodo Scipio Africanus Minor, ut discerneretur a Scipione Maiore altero. Neque vero dubium est, quin Romani P. Varronem significarent Atacinum, ut a M. Varrone Reatino dilucide discerneretur. Nam M. Varro posteris demum temporibus Reatini cognomine ornatus esse videtur, nomen eius atque opera inter Romanos, qui tum erant, tanta auctoritate et fama utebantur, ut cognomine eius non addito nomen illius Varronis genus atque usum scribendi non nescirent, quoniam duo modo exempla inveniuntur, quae praebent Reatini cognomen, et ea apud posterioris aetatis scriptores, Symmachum et Sidonium Appollinarem (Symm. in ep. I,2; Sid. Apoll. IV. 3,1). Sed apud Sidonium Appollinarem veram lectionem restituit Huhnkenius, (non Leo, ut Paulus Mohr censuit) qui pro hoc falso verbo "terentius" illud "Reatinus" textui inseruit. ("tarum, inquam, aurium, quarum peritiae nec Frontoniae gravitatis aut ponderis Apuleiani fulmen aequiperem, cui Varrones, vel Atacinus vel Reatinus (terentius: LT, terrenus MC corr. ut v. ex terrenus M man. l.), Plinii, vel avunculus vel Secundus compositi in praesentiarum rusticabuntur.)

Sed ea re, quod ille M. Varro a posteris solis Reatinus est nominatus, M. Varronem ut erat clarissimus doctissimusque inter homines illorum temporum, Reatini cognomine apud veteriores et aevi aequales plane caruisse perspicue indicatur. Itaque, ut hanc sententiam confirmem, Varrones separantur a Plinio in nat. hist. ind. ad libr. III/VI. "M. Varro et Varro Atacinus". 1) Sed iam antea Varronem Atacinum Atace, in vice Galliae Narbonensis natum esse, unde Atacini cognomen accepit, ex Hieronymi verbis probabiliter ostendimus; restat igitur, ut nonnulla adiciamus de hoc ipso oppidulo, de cuius natura ac situ ortuque nihil certius a scriptoribus traditum esse valde dolemus. Sed id unum, quod Atax fluvius ad Atacem vicum attigit, constare videtur, quoniam nomina et vici et fluvii plane inter se consentiunt. Sed etiam, quod Atax oppidulum, cuius nomen a nullo alio scriptore affertur nisi ab Hieronymo de hominum memoria excidit minime miramur. Illem enim Narbonem Martium, quae Urbs coniuncta fossa cum mari ad eundem fluvium Atacem sita erat atque Atax oppidulum nominis sui fama et claritate, quae utebatur ex temporibus antiquissimis apud scriptores et Graecos et Latinos maxime propter mercatorum

17. Addas; quae de hac re docuit Wilhelmus Schulze in libro qui inscriptus est: "zur Geschichte der lateinischen Eigennamen", (societ. Gotting. ann. 1904, phil. et hist. ord. V-2) p. 590. quo loco sententia, quam diximus, confirmatur.)

negotia ...1) - iam Haecateus (fr. 19.) mentionem eius fecit - hunc vicum parvulum Atacem iam pridem tantopere superasse, ut ille vicus in hominum oblivionem omnino iret facile intellegendum esse opinamur. Sed modo de Atacinis quaedam vestigia exigua incertissimaeque servata sunt. Penponis enim Mela in chorographiae libro II. 5 haec tradidit: " attestat omnes Atacinarum decimanorumque colonia, unde olim his terris auxilium fuit, nunc et nomen et decus est, Martius Narbo. " quibus allatis Wuellnerus (p. 4.) ex Ciceronis oratione, quam ille habuit pro M. Fonteio, capitulis I. § 3. adhibens P. Varronem Martii Narbone natum esse perperam, ut arbitramur, suspicatus est. Nam si Narbone in oppido natus esset Varro Atacinus, scriptores cum Narbonensem nominassent non Atacinum, quo cognomine Porphyrius neglecto omnes cum affecerunt. (cf. Horat. sat. I: 46/47; Prop. ad Verg. Ge. I: 14; Serv. ad Aen. X. 396; Quint. X: 1,87; Plin. nat. hist. ind. III/VII. Non. 191, 23. ed. M. i.e. I: 281,23. Linds.; apd. Gramm. Lat. saepius.). Itaque Porphyrius "Narbonensis" comparandum esse cum Hieronymo, qui clare dixit: " In provincia Narbonensi nascitur ", apertum est. Praeterea ex Melae verbis, quae supra diximus, nihil aliud elucere nemo negabit nisi Martium Narbonem fuisse Atacinarum decimanorumque coloniam. neque vero ullo loco, unde illi Atacini deducerentur neque quibus temporibus eo pervenirent traditum est. Tamen quin ante decimanorum adventum Martium Narbonem se contulerint, ...2) minime dubitamus. Sed utram Atacini, quos incolae Atacis vici veteres fuisse persuasum habemus, cives Romani, olim Roma emigraverint, ut sedes novas peterent, et Atace colonia parva condita Martium Narbonem coloni postea pervenerint, an indigenae huius terrae veteres, antiquitus haec loca obtinuerint et civitatem propter sua merita aut beneficio consecuti sint, nescimus. ...3)

Sed reliquum est, ut alia, quae ex aliis argumentis conicienda sunt, ad vitam Atacini pertinentia, ubi et quomodo egerit, afferamus. Nam quoniam Atacinum verum composuimus scimus; quibus bellum in Sequanos Caesaris narratum atque celebratum est, (cf. Prisc. X: c. 1. G.L. II: p. 497,10.K.) postea iuvenem viginti quattuor annorum huius expeditioni a Caesare anno 58. in hanc Galliae partem factae interfuisse verisimile est; qua in coniectura cum Wuellnero consentimus. (p. 11.). Sed id, quod idem vir doctus contendit, cum paulo post scriberet Atacinum Caesarem comitatum esse bello civili verum esse negamus, quoniam huius rei demonstrandae testimonia satis certa plane desunt. Quin etiam mirum esse putamus quod reliquiis Varronis carminum diligentissime comparatis ne exigua quidem vestigia inveniantur bellorum civilium aliorumque eventuum quibus Romanorum civitas illis temporibus perturbata est. Itaque Atacinum a re publica auisse

1). cf. quae de Narbone egregie et copiose collegit Hirschfeldius in C.I.L. XII: p. 521 sqq.

2). Optime exposuit Eduardus Meyer in o.p. 480/481. quomodo militum legionarium Caesariorum coloniae nominarentur et quando et qua ratione conderentur.

3). Hirschfeldius l.c. Atacinos incolae veteres Narbonis fuisse censuit; ceterum inscriptio Latina est reperta a medico Hispaniensi, cui nomen est D. José Casellas, anno 1866. Ampunii in vico Hispaniae quae praebet, mulieris hoc nomen: " CORNELIAE ATACI E. Hispanienses Corneliae cognomen addidisse videntur, quo ipse utebatur quoque vocabaturus unde originem duxisset indicabatur. Inciderunt igitur CORNELIAE ATACI N(AE) non ignorantes eam ortu Gallico fuisse, e regione Atacis vici. (cf. C.I.L. Hisp. II: p. 616. n. 4627.).

et stipendiis in Gallia factis hominem privatum simili modo quo Horatium poetam degentem litteris magno cum studio operam dedisse, ut res astronomicas et geographicas et philosophicas exploraret, concludimus. Praeterea si Atacium vitae partem Romae egisse iudicabimus, minime errabimus, praesertim cum permultos Romanorum scriptores, quoniam provincia orti sunt, cupiditate litteris studendi et gloriam aeternam sive poeticam sive rhetoricam adipiscendi adductos esse, ut Romanam non tam quod erat caput orbis terrarum quam quod sedes ad domicilium humanitatis illorum temporum doctrinaeque summas Romanorum atque Graecorum se conferrent, non ignoramus. Sed hanc sententiam, quam protulimus, rectam esse aliunde quoque confirmatur. Quamquam Atacium impulsus esse apertum est, ut Sequanici belli carmen scriberet, quoniam gestum est hoc Caesaris bellum in ipsius poetae patria, tamen accedit, ut illis ipsis temporibus nusquam nisi Romanae talia opera condita sint, qualia illidem fore argumentis continebantur. Nam Ciceronem anno 54. carmen finxisse quo Caesaris expeditio in Britanniam facta tractabatur, et Balbum anno 49. praetextam condidisse, cui nomen erat "de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum", inter omnes constat. De anno fatali Varronis Atacini veteres mihi tradiderunt. Sed ille Wellnorus (p. 4/6) Atacium anno 37. e vita egressum esse tanta sagacitate coniecit, ut eius coniecturam propter argumenta gravissima sequi cogamur.

II.

DE ATACINI BELLO SEQUANICO.

Varronem Atacium carmen epicum composuisse, in quo Caesaris res in finibus Sequanorum gestas narravit, a Prisciano grammatico (G.L. II. p. 497, 10. K.) certiores facti sumus. Qui ut pro forma vulgari perfecti temporis "PELLEXI" anomaliam "PELLICUI" a scriptoribus interdum adhibitam esse ostenderet, unum versum P. Varronis tradidit. Scripsit enim: "P. Varro belli Sequanici libro II. Deinde ubi pellicui dulcis levis unda saporis." Qua ex annotatione hoc carmen compluribus libris contineri cognoscitur. Sed quod re vera libros totum opus complexum sit, diiudicari nequit. Praeterea incertum est, utrum celebraverit Varro hoc in poemate bellum Caesaris, quod gessit anno 52. in Vercingetorigem, an illam expeditionem claram, quam fecit Caesar anno 58. in Ariovistum. Nos ipsi Varronem hanc cantasse arbitramur, quoniam Caesaris atque legionum res in Ariovistum optime peractae maxime in omnium Romanorum, qui illis temporibus fuerunt, ore atque sermone versabantur. Neque vero usquam nuntiatur, quando poeta hoc opus confecerit. Tamen Varronem versus, quos condidit de bello Sequanico, ante omnia cetera sua carmina edidisse ex nonnullis argumentis coniciamus. Primum enim, cum Varronem XXXV. annum agentem Graecis litteris studuisse sciamus, poetam, priusquam ad Graecos imitandos se converteret, Romanas res tractasse clarum est, praesertim cum non ignoremus Romanos libenter laudes rerum ipsius populi Romani optime gestarum versibus scipsisse. ...1). Deinde autem Atacium

...1). cf. ex Ennii "ANNALIBUS", praecipue librum XVI., quo bellum Ietricum narratum est, Naevii "BELLUM PUNICUM", Vergilii "AENEIDEM", Lucani "BELLUM CIVILE", poetarum epicorum numerum magnum, quos optime collegit Ovidius in libr. ex Pont. IV. 16. Sed etiam addas, quae Fridericus Leo de Lucilii genere scribendi docuit in libro, qui est nominatus: "Geschichte der römischen Literatur." p. 413. Nordenius quoque de hac Romanorum consuetudine optime iudicavit in nov. anal. 1901. p. 318. scribens: "Der Hang clarorum virorum laudes zu besingen, war ihnen

hanc Caesaris expeditionem celebrasse tum cum apud Romanos cupiditas horum eventuum audiendorum et legendorum atque animi elatio propter Ariovistum devictum captumque recens atque excitata fuit, pellucidum mihi videtur. Itaque Varrenem hoc carmen paulo post hanc Caesaris expeditionem finxisse suspicer, ...1) sive ut cupiditate glorie posterum impulsus admodum iuvenis nomen et auctoritatem apud homines sibi compararet, sive ut Caesaris partes secutus victorias eius inter Romanos celebraret. Sed etiam quomodo factum sit, et nihil ad nos perveniret nisi unicus versus, quem tradidit Priscianus, demonstrari potest. Caesarem enim ipsum belli Gallici commentarium scripsisse inter omnes constat. Quem virum maxime egregium et omnium rerum peritum summa suae linguae elegantia et rerum militarium, quas exposuit, scientia Atacini opus longe superasse apertum est. Itaque factum est, ut omnes, qui belli Gallici eventus pernoscere vellent, Caesaris libris non Atacini versibus uterentur. Quomodo Atacini versus, quos condidit de bello Sequanico, ex hominum memoria paulatim cessasse putamus.

III.

DE ARGONAUTIS.

Inter Varronis Atacini opera multa atque varia eminet carmen, cuius grammatici et poetae Romanorum sapientissime mentionem fecerunt. (cf. Ov. am. I: 16,21; ars amat. III: 335; trist. II: 439; Sen. contr. VII: 1,27; Stat. silv. II: 7,77 ad quem locum addas quod docuit G.J. Vossius de hist. Lat. 77. in Vellm. ed. Stat. p. 378. Grammat. Lat. saepius.). Inscriptum fuisse hoc carmen "ARGONAUTAE" veteres dilucide tradiderunt. Nam praebent scholia Veronensia ad Vergilii Aeneidem: II: 82. haec: "Varro Argonautarum primo", Prebue ad Vergilii "Georgica" I: 14. "Traditur haec historia de Aristaeo in corpore Argonautarum a Varro Atacino", Grammatici Latini VII: 332,7: "Varro vere in Argonautis". Sed Propertium poetam attulisse Iasonis nomen, cum de Atacini hoc poemate verba faceret, (cf. II. 34, 77/90) nullius momenti est, quoniam nomine Iasonis allato non indicantur, quo titulo carmen utebatur, sed ea, quae in carmine a poeta tractata sunt. Totum autem poema contineri quattuor libris Prebue ad Vergilii Georgica II: 126. p. 369. H. testis est, cum accurate scriberet: "..... ut existimat Varro qui quattuor libros de Argonautis edidit". Sed etiam quod exemplari usus est Varro Atacinus in hoc carmine componendo notum est. Neque enim dubitatur, quin Apollonii Rhodii: "ARGONAUTAS" e Graeco in Latinum converterit. ...2). Quae res fragmentis, quae exstant, cum Apollonii versibus diligenter comparatis clare

(scil. Romanis) angehören (Cic. Brut. 75.) und die Annalen und Steins geben uns noch eine Vorstellung von dieser vorliterarischen Poesie. So setzten Naevius, Ennius, Hostius, Accius, die Furii, Varro von Atax und Cicero da ein und führten da weiter, wo die Griechen aufgehört hatten. "cf. etiam Iacobii in aus. Rhem. IX. haec verba: "Die Hochachtung vor dem grossen Epos steckt dem römischen Dichter ganz anders im Blute als den Alexandrinern."

...1). Merceus in prolus. ad Ov. Ibi p. 360. censuit idem, cum scriberet Varroem Argonautica Apollonii Latina fecisse, postquam prius more bellum Sequanicum scripsisset.

...2). Neque vere Atacinus veritus est suo carmini Enni ver-

perpicitur. Sed cum antea carmen Atacini eodem numero librorum contineri quo Rhodii viderimus, optime fieri potest, ut fragmenta, quae tradita sunt a scriptoribus libro, in quo legebantur, non allato ordinentur atque fove adhibito recte distribuuntur. Quia etiam Atacinum, cum hoc Apollonii Rhodii opus Latine transferret, effecisse, ut interaequales et apud posteriores nomen ac famam nancisceretur, apertum est, quoniam vestigia satis multa exstant, quibus indicantur, Atacini versus, quos de Argonautis condidit, magis in auctoritate apud ceteros illorum temporum poetas fuisse...1). Itaque Quintiliani verba, quae fecit de Varro Atacino in inst. orat. X: 1,87: haec: "Atacius Varro...2) in iis, per quas nomen est adsecutus, interpretis operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuplet", quamquam ille quod Varrois carmen in animo haberet, non adiecit, tamen ad hoc Atacini opus referenda esse credimus, praesertim cum poetam Argonauticorum Apollonii interpretem fuisse brevi ante explicaverimus.

Sed comparatione Romani cum Graeco poeta facta quamquam Atacinum exempla suum diligenter secutum esse invenies, tamen Ruhakenius in op. crit. II: 200. "Varronem Apollonianis nonnulla addidisse de suo tale quid cum neg dixisset Apollonius, nec per opera sui rationes dicere potuisset, id a Varro additum existimare deberet" recte animadvertit. Sed etiam Atacius Apollonii verba interdum aut contraxisse aut elisasse videtur; quae optime intelleges, si contemplatus eris qua ratione Apollonii Rhodii versus I: 133/138 a Varro in Latine sermonem translatis sunt. Ille enim initio Apollonii sententias verbis aptis constrinxit, ultimo autem in versus fragmenti primi nomine Poseidonis omisso Danae nomen addidit. Ut Atacinum Apollonii Rhodii non sensum sed interdum verba mutasse et etiam sententias concludere licet, ita dubium non est, quin narrandi arte auctores suum nunquam certe superavit, quae res Apollonii versibus III.749 sqq. cum Varronis fragmento VII. collatis perspicue ostenditur:

"Desierant letare canes urbesque silabant: Omnia noctis erant placida composita quiete."	οὐδὲ κυνῶν ἡδαικὴ ἔτ' ἀνὰ πόλιν οὐ λῆρος ἦεν ἡγήεις ἰσχυρὴ δὲ μετ' ἀνομήνῃν ἔχειν ὄσφυν.
---	---

Quos Varronis versus propter splendorem iam Seneca Maior in

eam ad verbum inserere, ut ex fragmento X. intelligitur. Servius haec attulit: (ad Verg. Aen. X: 394.) "Ennii est: Cecidit in campis caput a cervice revolsum Semianimesque micant oculi lucemque requirunt."

...1). cf. Nordenii sententiam quam dixit in libro: "Einleitung in die Altertumswissenschaft" I. p. 446. "wie gross sein (sc. Varronis Atacini) Einfluss auf die Augusteer war, ersehen wir daraus, dass wir noch mit unseren dürftigen Material viele überraschende Einzelheiten feststellen können."

...2). cognomen est positum a Quintiliano ante nominis partem; quomodo posteriores saepius ordinasse nominum partes videntur. cf. Plin. nat. hist. VII: 113, qui praebet: "Uticensis Cato." vid. Mommseni in Mus. Rhem. XV. (1860) et Lahmeyer in Philol. XXII. (1865) p. 480.

contr. VII: 16,27. valde laudavit, cum comparationem iniret inter versus similes Ovidii met. I: 292. et Verg. Aen. VIII: 26 et Varronis. Ovidius enim totam sententiam Atacini potuisse longe meliorem censuit; si secundi versus ultima pars abscideretur et sic desineret: "omnia noctis erant." Sed Seneca iudicans Ovidium in illius versu suum sensum invenisse Varro- nem defendit; quod Varro quem vellet sensum p[ro]pt[er]t[er] expli- cuisset. Quae patris iudicio Seneca alter, qui nominatur phi- losophus, commotus est, ut in ep. 56,5 i.e. p. 172,4 ed. H. ed. alt. diceret: "Nam quid prodest totius regionis silenti- um; si adfectus fremunt?" Omnia noctis erant placida com- posta quiete. "Falsum est. Nulla placida est quies nisi qua ratio composuit.....". Quia etiam Atacini hos versus tan- tam auctoritatem nactos esse contendam, ut poetae noctis silentium describentes verborum Atacini recordati sensum ac compositionem horum versuum imitarentur. Similes enim versus inveniuntur apud Verg. in Aen. I: 294; III: 147; IV: 522; VIII: 26, apud Stat. in Theb. III: 415; apud Ovid. in met. VII: 185; in trist. I: 3,27. ...1). Illa quoque verba Ovidii; quae exstant in met. I: 292., "Omnia noctis erant" propter eandem constructionem singularem verborum a Varro- ne hausta esse nemo non negabit. Quantum Vergilius, ille Ro- manorum poeta clarissimus, Varro- ni deberet, Ruettenus et Regelius exacte inquisiverunt ...2). Fragmenta; quae huic carmini Atacini danda sunt, omnia fere a grammaticis et com- mentatoribus plerumque nomine Varronis adhibito traduntur; sed etiam ea, quae nomine carere; facile carmini inseruntur quoniam; cum Apollonii opus servatum sit totum, certe con- cludi potest, quae fragmenta Varronis Argonautis sint. Iam Ruhnkenius in ep. crit. cum Apollonii versus et Atacini inter se compareret, maximam fragmentorum partem Atacino recte attribuit atque Aemilius Baehrens huius carminis fragmenta omnia collegit. (cf. P.L.M. p. 332/334.).

IV.

DE NUGIS ET SATURIS.

Iacens perfecto, ut Propertium sequar, Varro- nem lu- sasse Musam levi et ludicra; cum in amores descenderet Pro- pertio (II. 34,85 sqq.) et Ovidio (trist. II: 439 sqq.) testibus omnes consentient. Verum tamen, qua compositione uterentur haec carmina amatoria quodque scribendi genus se- querentur, utrum essent brevia parvulaque nugarum modo in- stituta an elegici generis, viri docti usque adhuc valde in- ter se certant, quorum alteri Varro- nem aeque atque Pro- pertium elegica fecisse, quasi elegiarum coronam, ut di- cebatur, condidisset, defendebant, alteri autem aliquid certum ac firmum constitui posse de hac re omnino negabant. ut veritatem exquiramus primo nunc diligenter explanemus te- stimonia, quae reperiuntur apud scriptores. Propertius po-

...1). De hac re cf. Preisendanti op., quod est de L. An- naei Senecae patris vestigiis in Sen. philos. scriptis de- prehendis. (Philol. XXI. p. 84. n.ed.).

...2). cf. Ruetteni dissert. "De Vergilii studiis Apolonia- nis commentatio philologica." Monast. 1912. p. 12/15. et Georgii Regeli: "De Vergilio poetarum imitatore testimonia." Gotting. 1907. p. 82/83.

etc (II. 34,77/90) de Atacino haec attulit , unde tota huius rei quaestio optime incipitur :

- Tu canis Ascræi veteris praecepta poetae , 77.
 Quo Reges in campo quo virescunt uva iuge .
 Tale facis carmen , docta testudine quale
 Cynthus impositis temperat articulis. 80.
 Non tamen haec ulli veniant ingrata legenti,
 Sive in amore rudis sive peritus erit.
 Nec minor his animis aut /ei minor ore canorus
 Anseris indocto carmine cessit olor.
 Haec quoque perfecto ludebat Iasone Varro, 85.
 Varro Leucadiae maxima flamma suae .
 Haec quoque lascivi cantarunt scripta Catulli,
 Lesbica quis ipse notior est Helena.
 Haec etiam docti confessant pagina Calvi ,
 Cum caneret miseræ funera Quintiliae.1). 90.

Quibus in versibus Propertius , postquam inter Vergilii opéra non tam Aeneidem , ut forte putas , quam illius Bucolicos cantus laudibus extulit Aulian (vs. 67/80 ? , -- non sit enim Propertius quae insunt in Vergilii Bucolicis , congruere interdum cum suis versibus ipsis -- nonnulla de suis quoque carminibus attulit . Opposuit enim quae ipse paravit , illis Vergilii versibus Bucolicis clarissimis dicens haec , quae ipse scripsisset , ulli legenti non ingrata venire. Deinde mentionem fecit Varrois , Catulli , Calvi poetarum. (85/90). Sed Notandum est , quod verus similis instituti

.....1): DE his Varroniis carminibus viri docti varie iudicarunt. Ut Rahkonius hoc: " (p. 199.) Magnam ab idoneis arbitris laudem tulit eius "Leucadia" sive "Elegiarum liber" post Argonautica scriptus. " Crusius apd. P.W. p. 2290. s.v. Elegie. nov. ed. " Es ist also eine geschichtliche Tatsache, dass die elegische Bewegung auf italischem Boden zuerst bestimmt wird durch die galante alexandrinische Dichtung im Stil der *ἐνυγκμματα* und *κατὰ ἄντρον*dass die "PUNTA", die Varro Atacinus in einem seiner Geliebten Leucadia (cf. Delia und andere) gewidmeten Büchlein gestand , elegische Form hatten (der Name fügt sich bequem vor allem dem Pentameter ein) ist eine einleuchtende Annahme auf Grund von Prop. III: 34,85 ; Ovid : trist. II: 439. Anschauung ist nicht zu gewinnen. " Teuffelius: (R.L. p. 511. § 212ann. 1926 " Ferner teilte Varro die erotische Richtung der Alexandriner.dass sind aber die einzigen Spuren seiner Liebesdichtungen , weil seine Nachfolger ihn verdunkelten.Da Leucadia ein Pseudonym ist , wie Delia und Cynthia , so liegt es nahe an Elegien zu denken. " Jacobus : (Mus. Rhén. 60.p. 69) " Wie man zu der Behauptung kommt , der Ataciner Varro habe "einen erotischen Elegienkranz auf seine Leucadia" geschrieben ; weis ich nicht; weder Prop: II: 34,85/86 noch Ovid: trist. II: 439/440 geben ein Recht ; ihn gerade als Elegiker anzusprechen. Martinus Schanz: (R.L. § 269.) "Auch P.Terentius Varro , welcher die nationale Richtung mit der alexandrinischen verband , schrieb einen erotischen Elegienkranz auf seine Leucadia. cf. Bernadotii V,2 p. 1395. Welleri op. Varr. p. 34. Gruppi : " Röm. Elegie " p. 350. Trol- li: dissert. de eleg. Rom. origine. p. 85. Götting. 1911.

sunt. Primum animadvertes sibi respondere versuum argumenta. Versibus enim in hexametris brevissime refertur, quales fuerint cantus, quos condiderunt Varro, Catullus, Calvus; Versibus autem in pentametris adferuntur nomina puellarum amatarum, quas illi poetae in suis cantibus celebrarunt. Sed etiam notabile esse putamus hos versus omnes eadem verborum coniunctione inter se esse copulatos. Incipiunt enim iisdem voculis; nam legis initio versus 85. "haec quoque", versus 87. "haec quoque", versus 89. "haec etiam". Quibus rebus adducti sumus, ut nihil aliud a Propertio indicatum esse conceamus nisi hos poetas composuisse simillima.

Primum allatus est a Propertio Varro Atacinus. De cuius carminibus edidit illa haec:

"Haec quoque perfecto l u d e b a t Iacene Varro,
Varro Leucadiae maxima flamma suae."

Neque vero dubium est, quin Propertius, cum haec verba scriberet, Varronem illo Argonautarum poemate permagno confecto animum suum ab argumentis gravibus ad materiam levioris advertisse, ut carmina amatoria atque ludicra componeret, significare vellet. Itaque Propertius, ut credimus, cum consilio et diligentia notationem verbalet: "l u d e b a t" in textu recepit, ut veram naturam Atacini carminum clare illustraret. Nam omnes sciunt veteres vocem "ludere" adhibentes carmina non longa sed brevia, non gravia seriusque sed ludicra leviusque, non permagna sed parvula indicasse. Atacinum igitur sive lusum sive nugarum sive ineptiarum genus haud ignotum, quod est a Graecis nominatum "παίγνια", secutum esse non Propertii artem elegicam ex Propertii ipsius verbis non iniuria suspicamus. ...1).

...1). De genere lusum cf. Plin. ep. VII. 9,10: "Fas est et carmine remitti, non dico continuo et longo (id enim perfici nisi in otio non potest), sed hoc argute et brevi, quod apte quantas libet occupationes curasque distinguit, lusus vocantur. Sed hi lusus non minorem interdum gloriam quam seria consequuntur. recipiunt enim amores, odia, iras misericordiam, urbanitatem, omnia denique, quae in vita atque etiam in foro causisque versantur." cf. schol. ad Hor. IV. 9,9. "ludit, inquit, quia locis convivii digna scripserit. (scil. Amacreon). Itaque poetae ipsi sua poemata minora, quae ediderunt, eo modo significaverunt: cf. L u c i l 30,1049. ed. Marx., qui maiora repudiavit (sat. 26.). cf. H o r a t . serm. I: 10,37. ed. I: 32,2. IV. 9,9. (de carminibus Amacreontis.) ars poetic. 107,226,379. et Porph. ad h.l. V e r g . ecl. I: 10. VI. 1. Georg. IV. 565. (de eclogia) II: 386. (de fescenninis). Ciris: 1. c. O v . trist. II. 538. (de Vergilii eclogis.) III: 3,73. IV. 10,1 (tenorum lusor amorum eo ipso nominat Ovidius.) C a t . 50,4. 61,225. 68,17: de nugis: 1,1/4: 2,2. (cf. Birtii "Antikes Buchwesen" et Vahlenii: "Sitzungsber. 1904."). cf. V a r . apd. Nonium 343. Rics. ed. sat. Men: 230,3. C a l p u r n . ecl. 4,20. F e r . sat. V.16. Mart. 9: 1,5. II: 86,9/10. VII. 26, 7/8. Ritschellii opuscul. II: 424. Q u i n t . X: 1, 63. (de Alcaeo.) "Alcaeus in eloquendo quoque brevitas et magnificus et i n c e n d i t plerumque oratori similior." Conieci "i n c e n d i t" pro iis, quae sunt a codicibus perperam et corrupte tradita. dicendi et: O. diligens: M. diligens et: S. i n c e n d i t opponitur "ludit et d e s e n d i t": similiter Quint. ipse in X.1 § 16. "sed rebus i n c e n d i t." Palaeographice mea scriptura a codicum imagine nullo fere modo discedit.

Sed editorum pars propterea, quod Leucadiae nomen a Propertio est commemoratum, quae fuisse dicitur Varronis Atacini amata, Atacium elegias condidisse, quas Propertii more in unum librum confudisset, concluderunt. At iam Iacobius (mus. Rhem. IX. p. 50. adnot. 1. et p. 72.) ne constare quidem perspicue ostendit, utrum poetae elegiaci libros inscriberent nominibus puellarum, quas celebrarent, additis sine ullo titulo carmina ederent. Itaque omnes argumentationes, quae sumptae sunt ex nomine Leucadiae alato, auctoritate atque vi probationis carere mihi videntur. Quibus omnibus rebus ~~confirmatur~~ confirmatur Varro nem Atacium aeque atque Catullum inter nugas carmina amatoria miscuisse, ut Leucadiae suas virtutes versibus laudaret. Varro nem, cum haec pangeret, illorum temporum consuetudinem secutum esse manifestum est. Quam opinionem meam veram esse videbis, si Ovidii trist. II: 427/440 compara-veris:

" Sic sua lascivo cantata est saepe Catullo 427
Femina, cui falsum Lesbica nomen erat.
Nec contentus ea, multos vulgavit amores,
In quibus ipse suum fessum adulterium est. 430
Par fuit exigui similisque licentia Calvi,
Detexit variis qui sua furta modis.
Quid referam ticias, quid Memmi carmen,
apud quos
Rebus adest nomen nominibusque pudor?
Cinna quoque hic comes est, Cinnaeque precatior 435
Amor
Et leve Cornifici parque Catonis opus:
Et quorum libris modo dissimulata Perillae
Nominis, nunc legitur dicta, Metellae, tuo
Is quoque Phasiacas Argo qui duxit in undas,
Non potuit veneris furta tacere suae."

Quibus in versibus Ovidius Atacini carmina, quae nominantur "furta veneris", cum Calvo et Catullo anguste coniunxit, quorum hic "multos vulgavit amores" et ille "detexit sua furta variis modis". Quae dixit Ovidius et de Calvi et de Varronis cantibus, plane, quod ad sensum verborum attinet, inter se consentiunt. Denique Catulli hos versus (50,4) conferas, qui praebent haec:

" scribens versiculos uterque nostrum
Ludebat numero modo hec modo illo."

(uterque i.e. Catullus et Calvus). Videmus igitur Catullum et Calvum in versiculis variis luisse. Neque aliter Propertius Atacini partem lvc. illustravit. Ergo pro explorato habemus Catulli, Calvi, Atacini poemata fuisse et caractere simili instituta atque composita. ...1).

...1). cf. Iacobii o.c. p. 68/69. : "In der Tat kennen wir keinen früheren Vertreter des Genos. Catull kann man nicht in eine Reihe mit den römischen Elegikern stellen, da er das elegische Mass nur in Uebersetzungen (c. 60.) Briefen (c. 65. 66.), einem Spottgedicht (c. 67.) und Epigramm verwendet hat. Mit Catull geht Calvus. Die Dichtungen, in denen er "detexit variis sua furta modis" entsprechen Catulls polymetrischen nugas." Hieronym. ad Abr. ann. 1930: "Catullum lyricum poetam nominavit non elegiacum." cf. Plin. nat. hist. 28,19. Quint. X. 1,96.

Ergo antecessores hos poetas tres fuisse manifestum est illis re vera elegiacis et clarissimis et notissimis inter Romanos, quorum nomina sunt Gallus et Propertius, Tibullus et Ovidius. Sed ii, qui illud genus amatorium et iudicium secuti sunt pinguentes carmina variorum argumentorum atque modorum minora vel maiora, consilium commune et schema firmum compositionis neglexerunt neque quas finxerant in numeros certos versuum redegerunt neque quas eodem sensu continebatur, in unum librum quasi in unum corpus vel coronam; ut dicere solebant antiqui, in cluserunt; quas praecepta institutaque componendi propria generis elegiaci fuerunt. Ne accedit, quod scriptores enumerantes poetas elegiacos neque Atacini neque cuiusquam ex duobus ceteris mentionem fecerunt. (...1). Sed veteres Atacinum silentio omnino praeterituros fuisse, si ante Cornelium Gallum, quem auctorem generis elegiaci a Romanis indicatum esse constat, primus elegiarum libros condidisset, credere nequaquam possumus, praesertim cum Ovidium ceterosque carmina Varronis non ignorasse clarum sit.

Ad Varronis elegias rettulit Aemilius Baeihrens unicum fragmentum (24.) : Legitur apud Sergium grammaticum in capite, quod est de soleccismo. Quae orationis figura vitiosa a Sergio demonstratur hoc Varronis versu: (cf. G.L. IV. 564, 17. k.)

"Huic similis <ex> curis expedita lamentatur"

quem versum Baeihrens, ut Varronis Atacini elegias attribueret, mutavit et edidit ita:

"Huic similis curis ex petra lamentatur."

Admonuit Baeihrens, quae ipse exposuit de Catulli versu c. 64, 119 in anal. Catull. p. 51. (Ienae 1874). Sed quoniam Buecheleri, quam fecit; coniecturam, in qua Aemilii Baeihrens contentia nititur, veram esse Gustavus Friedrich in editione sua Catulliana p. 350. (ann. 1908) prudentissime reiecit, argumentum ex Catulli hoc versu nullum eius rei capi potest. Quid igitur? Si Servii verba recte emendavisset Baeihrens, quomodo Soleccismi illud exemplum, propter quod versus traditus est, verbis mutatis servatum esset, nescio. Nam quamquam librarii, p/

...1). cf. Quint. X: 1, 23. " Elegia quoque Graecos provocans, cuius mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malint. Ovidius utroque lascivior, sicut durior Gallus. " Dionys. G.L. I: 484: K. " Elegia est carmen compositum hexametro versu pentametroque alternis in vicem positis. quod genus carminis praecipue arripserunt apud Romanos Propertius et Tibullus et Gallus imitati Graecos Callimachum et Euphorionem. cf. Ov. trist. IV. 10, 53.

" nec amara Tibullo
tempus amicitiae fata dedere meae:
Successor fuit hic tibi Galle: Propertius illi:
Quartus ab his serie temporis ipse fui. "

cf. Ov. ars am. III: 333. am. I: 15, 27. Stat. silv. I: 2, 252.

negligentes ut erant crebro in libris exscribendis, voculam "ex" omiserunt, tamen propter solocismi exemplum in textu restituendum praepositionem "ex" ad verba "curis expedita" addendam esse puto. Ceterum arbitror illius versus auctorem hanc scribendi rationem "ex curis expedita" inusitatum vitiosamque adhibuisse pro usitata optimaque Horatii orationis: "curis expeditis" (ed. I. 22,17.) et Catulli: "solutis curis" (c. 31,7.). Propter huius versus elocutionem rudem simplicemque, quae caret omni elegantia et urbanitatis colore, et propter rem metricam adducor, ut auctorem verum, quem Nissenius inter fragmenta saturarum Menippearum Horatii recte recepit (cf. Niss. ed. sat. Men. p. 229.), Varronem Reatinum instituamus.

Postquam de Varronis Atacini nugis tractavimus, restat, ut agamus de eius satiris. Varronem satiras composuisse Horatius testis est. (sat. I: 10,46/47.)

"Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis melius quod scribere possem
Inventore minor."

qui versus Horatiana saturarum artem Atacini parvi aestimasse demonstrant; non falso indicavisse Horatius mihi videtur, quoniam ne unus quidem ex scriptoribus Romanis Horatio excepto Varronis satiras dignas habuit, quas commemoraret. Neque igitur ullus versiculus ad nos pervenit. Quo facto Wilhelmus Christ impulsus est; ut Varronem Atacinum satiras scripsisse omnino negaret. Qui docuit (Acad. Hensch. ann. 1893. part. 1. p. 119. phil. hist. ord.) ...1). Horatii verba propterea, quod grammaticus quidam ignotus posterioris aetatis rerum metricarum causa pro Reatino Atacinum interpolavisset, non ad Atacinum sed ad Reatinum referri oportere. Falsam esse hanc opinionem mihi persuasum est. An tu existimas pro illo Reatino, qui propter permulta opera doctissima apud omnes illorum temporum homines auctoritate et claritate summa vixit, insertum esse Atacini nomen, quod erat multo minoris momenti ac ponderis? Conferas quoque quae exposuit Grollius in dissertatione sua, qui optime ostendit Propertii carminis II. 34. non solum structuram sed etiam quae insunt cum Horatii satira I: 10 congruere. Itaque quoniam Propertium vidimus nominasse poetas, qui antecederent ipsi, dubitari non potest, quin Horatius similiter sui generis scribendi antecessores significaverit. Certe satiras Menippeas, ut erant compositae et exornatae, cum Horatii arte satiras faciendi nunquam comparari posse manifestum est. Ergo Wilhelmi Christ sententiam perversam esse nemo negabit.

utroam

...1). "Kein Mensch weder in unserer Zeit noch im Altertum weiss etwas von Satiren des Varro aus Atax; von diesem kennt man nur Argonautica und eine Choreographie. Bekannt hingegen in aller Mund sind die Satiras des Varro aus Reate. Ist es nun zu kühn, zu vermuten, dass ein Grammatiker, der mehr Metriker als Literaturhistoriker war das Anstößige "Varrone Reatino" durch "Varrone Atacino" ersetzte, und dass dann ähnlich wie sat. I: 6,102. sich die Interpolation in all unseren Handschriften einnistete."

Quod ad adnotationem Aconis attinet dicentis Varronem saturas scribere temptavisse et scripsisse, sed non edidisse, cum Ruhakenio (p. 200.) consentio, qui docuit, si Varro saturas suas suppressisset, nullam Horatio de illis iudicandi facultatem futuram fuisse.

Utrum illud epigramma, quod adscriptum est Terentio Varroni Atacino a librariis codicum, sit genuinum neque, recte indicasse mihi videtur Teuffelius in Rom. Lit. p. 512. 212. qui de hac re edidit haec: "Das Epigramm (A.L. 414. P.L.M. IV. 64.) auf das Grab des reichen Bürgers Licinus (der erst unter Tiberius starb; schol. Iuv. I: 109. P.R.E. IV. 1081.) wurde wohl wegen der Landsmannschaft dem Varro beigelegt. Die Überschrift lautet: Terentii Varronis Atacini. (schol. Pers. II: 36 non invenustum Varronis epigramma.).

V.

DE CHOROGRAPHIA.

testimonium.

PRISCIANUS grammaticus in III: 25. (G.L. II: 100 ed. Hertz.) haec adnotavit: "Varro in chorographia:

Erge inter solis stationem et sidera septem
Exporrecta iacet tellus; huic extrema fluctu
Oceani, interior Neptuno cingitur ora.

chorographia: ERL. 2. Krehlii; cosmographia: Zwicc. 2. quam scripturam secuti sunt/ Ritschelinus in mus. Rhem. VI. (1848) p. 494. et Merkelius in prolus. ad Ibin p. 361. sq. orthographia: ERL. et HEIDELG. teste Lind. heretographia: K; orthografia: H; orthographia: B cuius margini m. rec. adscriptum: leg. chorographia et est Varro Atacinus; quam sententiam secuti sunt: ed. Ascensiana 1516 Putschius. Scaliger in Astr. vet. poet. frgtis. p. 162. David Ruhken in ep. erit. II: p. 199. Burmannus in anthol. Lat. II. p. 1402. Mayerus in anthol. Lat. I. not. 78 Wernsdorffius in poet. Lat. min. V: p. 1385 et 1402. Aemilius Bachrens in Rom. poet. frgtis. p. 334. Rissius in ed. sat. Menipp. p. 263. Inter titulos haeret Ruellnerus p., 24/26. Hooperus in Hermes vol. XVIII. (1862) p. 433. adn. 18. Neque cosmographiam neque chorographiam carminis inscriptionem fuisse ille suspicatus est.

Inter Varronis fragmenta, quae continentur argumentis doctis et rebus gravibus, sunt, quibus indicetur tradidisse Atacinum versibus chorographicarum quoque rerum praecepta. Atque quo titulo et qua compositione hoc carmen doctum institutum fuerit aut quo ex fonte poeta hauserit, multae opiniones et variae et contrariae exstant. Codicum enim librarii Prisciani verba (III: 25.) in quibus posita sunt omnia, quae de hoc opere Atacini ab antiquis nuntiata habemus, dubie reddiderunt. Qui obtulerunt duas lectiones, quarum altera alteri plane obstat. Viri autem docti, qui, ut perturbationem librorum expenderent, fragmenta singula diligenter inquisiverunt atque

inter se comparaverunt sperantes hoc perscrutandi modo titulum carminis verum inveniri posse, explorare emisserunt, num quaecumque fragmenta huius Varronis poemati a scriptoribus data sunt re vera ad chorographiam referenda essent. Itaque ab hac difficultate quaestionem nostram huius carminis ordimur.

Atque vero, quoniam reliquiarum non solum fragmento XVIII., quod Charisio grammatico teste (I: 61, K.) Atacine Varrone certe est attribuendum, de Africa finibus agi dilucide indicatur, sed etiam in fragmento XX., quod minime damus Reatine ...1) sed Atacine propter versuum colorem et sententiarum structuram eximiam, de Indiae plantis, quae erant dignae commemoratione singulari ex natura et specie, tractatur, quia Atacinus chorographicas res scripsisset, quis est, qui dubitet? Neque enim afferri possunt, quibus demonstrantur talia rerum argumenta ab antiquis descripta esse in libris cosmographicis. An putas quae de arborum magnitudine narrantur, ad cosmographicam attinere? Chorographiam igitur scripsisse Varronem arbitror. Cui opinionem ne obstat quidem quae insunt in fragmentis XIII. et XIV. Facile enim intellegi potest poetam, priusquam de situ ac natura terrarum ipsarum verba diceret, breviter explicasse de mundi universitate, qualis esset quotque in partes divideretur. Tellurem enim expositam iacere inter certas regiones sphaericas Atacinus in fragmento XIII. exposuit, deinde quae maria ingentia totius orbis oras alluunt. Adde quoque quibus argumentis fragmenti XIV. versus continentur. Ex quibus Ritschellius Atacinum de caelestibus zonis orbis aetherii tractasse coneluit; quosire huius Varronis poemati titulum cosmographiae attribuit. Sed falsum est. Neque enim quot et quales plagae exstent solum narratur sed potius cur illae habitentur aut sint inhabitabiles. De terrestribus igitur circulis agi manifestum est. Itaque clarum est fragmenti versu primo nihil aliud significari nisi docuisse poetam zonas terrestres congruere cum aetheriis caeli. Quam ob rem recte scribitur:

" At quinque aetheriis zonis accingitur orbis "

(scil. terrae) . (cf. Forbigeri : " Handbuch der alten Geographie " I: p. 543. Bergeri : " Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen " p. 205. ann. 1903 ed. 2.) Itaque Atacinum chorographiae initio aut si vis in prooemio de universi orbis systemate, statu, finibus nos certiores fuisse quis est cui non appareat? Similiter quoque Pomponium Melam suum opus chorographicum inchoasse ex capitulis I. § 4/5 cognoscitur, ubi ambitus Oceani; qui terram cingit, atque zonarum, quales sunt et quot habitabiles, ille scriptor mentionem fecit.

Quibus praemissis reliquum est, ut dicamus, quid de codicum scripturis censueamus. Traduntur: orthographia cosmographia, chorographia. In archetypo, ad cuius imaginem

...1). Si vis scire, quomodo Reatini versus hexametri constructi sint, conferas exempla haec, quae collegi ex satyris Menippeis Reatini editione Ricsiana exhausta. p. 97.fr. 8; p. 103.fr. 2; p. 127.fr. 16; p. 128.fr. 20; p. 151.fr. 6/7; p. 158.fr. 12; p. 183.fr. 22; p. 174.fr. 3 p. 208.fr. 5; p. 112.fr. 2; p. 210.fr. 4/5; p. 216.fr. 9 p. 219.fr. 2; p. 220.fr. 3; p. 229.fr. 3. Ex his exemplis cognoscitur Varronem litteram finalem "s" libenter elisisse et inter versus Latinos interdum immiscuisse Graecam orationem. (cf. p. 181 ; 169 ; 216 .) .

revocanda sunt, quae praebent ceteri libri, neque orthographiam neque cosmographiam extitisse certum est. Primum enim fieri minime posse credimus, ut librarii vocem "COSMOgraphia" vitiose mutaverint in "ORTHographiam", quoniam litterae verborum inter se plane differunt. At contra ex "CHORographia" facillime et "ORTHographiam" et "COSMOgraphiam" falso scribi posse pellucidum est, sive librarius in exscribendo negligentius laboraret, sive indoctus ut erat perperam conficeret, cum versum sensum non perspicere. Titulum recte servavit modo Erlangensis: 2 Krehlii; manus rec. codicis: D in margine "CHOROGRAPHIA" bene correxit: ...1). Optimo autem iure ex me quaeres, cur fragmentum XII. silentio plane praeterierim. Sed de hoc postea.

Nunc ad Festi glossam "tutum sub sede fuissent": Varro in Europa (cf. ed. Muell. p. 381. s.v. tutum.) nos vertamus. Quam Antonius Augustus — haec verba sunt Muelleri — in Pomponii Laeti schedis extitisse testatus est. Quamvis eius fides ambigua et sublecta esse dicatur, tamen, quoniam Atacinum Varronem re vera chorographiae carmen condidisse antea vidimus, hanc glossam ad Varronis chorographiam referendam esse credo. Optime comparavit illud glossemam Roesperus (o.c. p. 433. adn. 18) cum Stephani Byzantii annotatione, quae invenitur s.v. *Δυσπράξιον· Ἀλεξάνδρου ἐν Ἑρεώπῃ*. (cf. Meinekii: "Anal. Alexandr. p. 371/377) Sed quod ille vir doctus ex hoc consensu rerum consecutus est, cum doceret Alexandrum Lychnum Atacini fuisse exemplar, incertius mihi videtur, quam ut credi possit. Testimonia enim graviora plane desunt. tantum vero reliquiis Atacini chorographicis diligenter inquisitis concludere licet poema inscriptum fuisse "CHOROGRAPHIA", deinde prooemio excepto totum extitisse ex tribus partibus, quae erant: De Europa (fr. 16/17), de Asia (fr. 20), de Lybia (fr. 18/19)2).

...1). Similis codicum perturbatio reperitur in Prisciani loco (II: 267 K.), quo Ciceronis chorographici operis (sic in codd. R-A-B: ghorographia) mentio fit. (cf. ed. Orell. part. IV. p. 994. XII. et Teuffelii R.L. I: p. 424 & 186,5. ed. 6. ann. 1916.) Chorographiae titulus legitur in Pomponii Melae subscriptione cod. Vat. 4229 (cf. O. Jahn: sec. Sax. III: p. 345. §: "POMPONI MELAE DE CHOROGRAPHIA LIBRI TRES EXPLICIT. FELICITER. FL. HUSTICIUS HELPIDIVS DOMNVLVS VC ET SPC.COM. CONSISTOR. EMENDAVI. RABENNAE. Ad notionem chorographiae illustrandam pertinent Vitruvii verba VIII: 2,6: ad cosmographiam schol. ad Stat. Theb. II: 32. "cosmographia dicitur mundi descriptio" et Isid. Orig. VI: 2,1: "Moyses divinae historiae cosmographiam in quinque voluminibus edidit." cf. Cassiod. inst. div. 25.

...2). cf. Gehler in M. Ter. Varr. sat. Menipp. rel. p. 64 (Lips. 1844): "Chorographiam non Festini sed Atacini Varronis hodie quidem in vulgus notum est. vid. Muelln. et Ruhnck. ep. crit. II: p. 240, cuius haud improbabilis conjectura est Europam, librum a Festo s.v. "tutum" memo- ratum partem illius chorographiae fuisse." cf. Meinekii l.c. p. 374,19: "Alterum carmen (sc. Alexandri Lychni) tribus continebatur partibus: Asiae, Europae, Libyae descriptionem complectens. De Alexandro Lychno cf. Fabric. bibl. Gr. III: c. 19,3 et J.G. Hüllemanni "De Cornelio Alexandro Polyhistore" p. 4.

Denique restat, ut adiciamus nostram opinionem de
 his, quae sunt allata ab aliis ad restituenda fragmenta.
 Wernsdorffius enim (V. p. 1386) censuit Licentium, cum
 componeret "Arcanum Varronis iter", quod poema dedicavit
 illi Augustino, (cf. Zelzneri: "de carmine Licentii
 ad Augustinum" Vratisl. 1915 p. 3. sqq.) Atacini choro-
 graphiam attigisse. Quam doctrinam iam B. Fischerus in
 dissertatione sua (de Augustini discipl. libro qui est de
 dialectica p. 56.) recte reiecit. (cf. quoque Zelzneri
 o.c. p. 18.) Ad M. Varronis Reatini libros navales non
 solum spectant Vegetii (de re mil. IV. 41.) et Solini
 (c. 11.) exempla sed etiam Servii verba (ad Verg. Aen.
 I: 112.), quae ad Reatini libros de orōmaritima Wuel-
 nerus (p. 29/31.) optime rettulit. (cf. Teuffellii H.L.
 I: p. 337. § 166,6 ann. 1916 ed. 6.) Illud autem fra-
 gmentum obscurum, quod servavit Diomedes et Varroni at-
 tribuit Scaliger (G.L. I: 500 7, Pacuvii esse videtur.
 (cod. PACONIUM praebent.) Certe esse nequaquam Atacini
 constat. ...1). Sed porro! Quamquam quem scriptorem He-
 sychius (s.v. ed. Flach. p. 37. num. 149.) qui
 edidit: "Βάσαν (Βάσαν ed. Med.) ἱστορικὸς ἐπιτομὴν
 τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τοῦ Μακεδόνα" significaverit,
 nescio, tamen haec Hesychii verba neque ad Atacini car-
 men chorographicum neque ad eius aliud opus pertinere pos-
 se clarum est, praesertim cum Flachius in hoc loco in-
 terpretando (cf. Mus. Rhén. XXXVI. ann. 1881 p. 318.)
 errasse mihi videatur. ...2).

De Plinio imitatore Atacini nunc nostrum est exponere
 quantum scimus. Naturalis enim historiae in indice ad li-
 brum III./VI. Plinius cum alios scriptores, quos imitatus
 est, tum Atacini nomen attulit. Neque tamen, ut opinor,
 fieri potest, ut certe statuamus, quae Plinius ex Ataci-
 no hauserit. Nam quod ex Atacini multis versibus fragmenta
 modo parvula atque paucula servata sunt, non habemus,
 quomodo Atacini et Plinii argumenta inter se comparari
 possint, ut diligenter inquiratur, quid alter alteri de-
 beat. Sed id unum valde miror, quod quae tractaverunt
 ambo non leguntur in Plinii his libris, quos se scripsisse
 se Atacini quoque vestigia secutum ipse in nominum indi-
 ce contendit. (cf. fr. 14. cum Plin. II: 68 et fr. 22.
 cum Plin. XVIII. 35, 87/88.) Klotzius, qui huic materiei
 studuit, recte iudicasse mihi videtur de hac omni re; qui
 dixit in quaest. Plinian. geographic. (Berol. 1906) p. 16.
 haec: "Sequitur Varro Atacinus. Cuius chorographiae
 numquid deberet Plinius, nemo adhuc quaesivit. Tamen cum
 ut poetam honoris potius causa nominatum esse consentane-
 um est, sed quin Plinius eius libros perlegerit, equi-
 dem non dubito."

...1). cf. G.L. I: 500 K. adnot. et J.H. Vossii ad Cat.
 p. 271. et Achill. Tat. ad Cat. 64,2 p. 232. et Meyeri Pr.
 poet. Lat. I: not. 78.)

...2). Flachius explicuit haec: "Es ist mehr als wahr -
 scheinlich, dass dieser Autor (sc. Alexander Ephesius)
 und diese Schrift gemeint ist und ein unkundiger Leser
 zunächst das ἱστορικὸν in das ihm bekannte Μακεδόνα kor-
 rigiert hat, worauf dann der ganze Teil korrump gewor-
 den ist." Quam sententiam minime comprobo, quoniam He-
 sychii verba: "ἐπιτομὴν τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τοῦ Μακε-
 δόνα" vitiose, ut opinor, in sermonem Germanicum
 translatae sunt a Flachio. Qui interpretatus est: "Ein
 Auszug aus den Werken Alexanders (von Ephesus)." Sed
 transferenda sunt verba hoc modo: "Ein Auszug aus den
 Werken, die über Alexander von Makedonien handeln" i.
 e. ut brevius dicam: "Ein Auszug aus den Alexander -
 schriftstellern." (cf. Plut. de Galbae vita c. 29.)

Inter fragmenta choreographiae recepit Aemilius Baehrens versum, qui est traditus a Cicerone in Tusc. disp. libro: I: 20,45 et in de nat. deor. libro III: 10,24. Cur fecerit, editor tacet. Sed elidi oportere hunc versum ex Atacini fragmentis ostendam. Nam quamquam in his verbis: "Europam Libyamque rapax ubi dividit unda" res geographicas agi apertum est, non sunt, cur credamus Atacinum fuisse auctorem. Cicero enim in Tusc. disp. l.c. hunc versum, quem Atacini esse Aemilius Baehrens suspicatus est, quos alios anteposuit, qui hausti sunt ex Ennii "Medea". (cf. Enn. ed. Vahl. fr. 302. p. 53.). Ciceronem huius capitis exempla, quorum alterum subsequitur primum tantopere, ut paene inter se cohaereant, quaeque auctoris nomine praetermisso ex memoria allata esse videntur, de uno fonte deprompsisse verisimilior est, quam exemplum alterum esse ex Ennio alterum ex Atacino. Itaque cum Paulo Merula, Luciano Mueller (ed. Enn. p. 34. fr. 273. annal. 8: 2b.) Vahlens (ed. Enn. p. 53. fr. 302. annal. 9: 3.), qui hunc versum Ennio non Atacino dederunt, plane consentio.

Nihil antea diximus de illis versibus, qui traditi sunt a Mario Victorino I: 16 (cf. G.L. VI. p. 60. K. et fr. Atac. 12 B.). Nunc explicandum est, quid de his censeamus. Atacini esse illos versus non Reatini, ut nonnulli putaverunt, ex arte scribendi summa atque elegantia linguae structuraeque versuum optima dilucide apparet. At vero quae insunt choreographicis rebus plane carent. Nullo igitur modo fieri potest, ut illi versus referantur ad carmen, cui est titulus "CHOROGRAPHIA". Sed quid? ut difficultatem non parvam expediamus, primum quibus fragmentum argumentis contineatur deinde unde originem cepit diligentissime perscrutemur. Loquitur Atacini versus initio de sphaerae musicae et quomodo oriatur. Quae tonorum harmonia motu vehementi atque rotatione celerrima septem orbium errantium efficitur. Quod omnes veteres docuerunt. (cf. Macrobius. comm. in somn. Scip. II: 1/4; Censor. de die nat. c. 13.; Theophrastus. Smyrn. p. 185. ed. Mart.). Apollinem deum, quem saepius celebratum esse ab antiquis constat artis musicae principem (cf. Pind. Nem. V: 42; Bion. Id. III: 8.) meditatum esse a poeta narratur sonos septem orbium concinentes et voces harmonicas consimiles reddere dextera manu. Coniunxit igitur poeta magna cum prudentia atque doctrina sphaerae musicam cum arte clarissima Apollinis fidibus psallendi. Atque vero propter hanc comparisonem eam illos versus poetam condidisse certe credo. Neque minus certum est talia argumenta ad carmen choreographicum minime pertinere. Sed in philosophicis interdum quae in rerum natura fiunt comparata esse et coniuncta cum deorum natura atque proprietate inter omnes notum est. Quibus rebus adducor, ut credam Atacini haec extitisse in poemate, quod continebatur argumentis philosophicis. De quo postea accuratius tractabimus.

Sed etiam Graeci nuntiaverunt quae sunt versuum Varonis simillima. Quo facto impulsus sunt viri docti, ut de fonte Graeco, ex quo fluxisset illud Varonis, coniecturas facerent. Sed eos falso suspicatos esse mihi persuasum est. Iam enim Hillerus in Eratosthenis carminum reliquiis p. 38/47 et 76 illam opinionem Godofredi Bernhardt, qui Eratosthenis poema "MERCURIUS" exemplar Atacini fuisse primum obtinuit, (cf. Dionys. Perieg. p. 521 n. 1)

pertinent. ") . Recte contradixit Flachio Muellerus in praef. script. rer. Alexdr. p. 6.

non rectam esse optime demonstravit. (cf. Ernesti Maas "Comment. de Germanici prooimio" in ind. lect. Gryphaw. 1893/94 p. XIII.) Sed ne ii quidem, qui Rosperio auctore (cf. Philolog. XVIII. ann. 1848 p. 433) Atacium Alexandri Lychni versus (cf. Meinekii l.c. p. 373 ; Theon. Smyrn. astren. 15. p. 182 ed. Mart.) imitatum esse opinantur, recte iudicant. Nam versibus Alexandri et Atacini inter se exactius collatis hunc cum illo minime consentire animadvertes.

Vidit et aetherio mundum
torquerier axe
Et septem aetheris soni-
tum dare vocibus orbes
Nitentes aliis alios, quae
maxima divis
Laetitia' st. At tunc longe
gratissima Phoebi
Dextera consimiles medi-
tatur reddere voces.

A Antecedunt octo versus qui-
bus septem planetae i.e.
circuli erratici enumerant
tur.

πάντες δ' ἑπτατόνοις λόγῃς φθόγγοις συνῳδόν
ῥεμονίην προσέχοντες δις τὰς ἑλλοὺς ἀπ' ἑλλοῦ.

Sequuntur versus quattuor-
decim quibus agitur de in-
errantibus astris et tonis
qui efficiuntur.

τοῖντοι σεῖσθ' ἂν Διὸς παῖς ῥέκονεν ἑαυτῆς
ἑπτάτονον κίττειν ἡδονήτορος εἰκόνα κόσμου.

quibus versibus comparatis dilucide cognoscitur ab Alex-
andro scriptore deum H e r m e s celebratum esse in-
ventorem lyrae sed contra ab Atacino poeta deum A p o l-
l i n e m artis musicae conditorem.1). quae valde
inter se differunt. Itaque neque Alexandri Lychni car-
men neque Eratosthenis "Mercurium" huius fragmenti fon-
tem fuisse perspicuum est.

.....1). Videns quod antiqui dixerunt de Eratosthenis et
Alexandri hoc loco. Primum addas CHALCIDII verba, quae
exstant in Plat. Tim. ed. Wrobelii p. 141. c. 78: "quem
(sc. Platonem) secutus Eratosthenes motu quidem stel-
larum sonus musicae edi consentit, sed ordinem conlo-
cationis non eundem esse dicit. Statim quippe post lu-
nam secundam altitudinem a terra soli dat memorans fabu-
lose Mercurium commenta recensens se lyra cum caelum as-
cenderet, primitus transeuntem per ea quae in motu pla-
netum ad organicum modum personabant, a se inventae ly-
rae similem miratum, quod imago a se inventi operis in
caelo quoque reperiretur stellarum conlocatione, quae
causa esset concinentiae recensere, * deinde Heraclidis
in Alleg. Hom. (ed. Mehlerii p. 27 c. 12 i.f.) .

VI.

DE VARRONIS ATACINI CARMINI

IN QUO PRAECEPTA SAPIENTIAE TRADUNTUR.

Inter scriptores Romanorum inveniuntur, qui mentionem faciant operis Varronis, de quo usque adhuc nihil ferre certius notum est. quaestionis huius rei initium facimus a Quintiliani dictis, quae leguntur in instit. orat. libro I: 4,4: "

" Nec poetae legisse satis est. Excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed verba, quae frequenter ius ab auctoribus sumunt. Tum nec citra musicen grammaticae potest esse perfecta, cum ei de metris rhythmicis dicendum sit: nec si rationem siderum ignoret, poetae intellegat; qui (ut alia mittam) toties ortu occasuque signorum in declarandis temporibus utuntur: nec ignora philosophiae, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quaestione naturalium subtilitate repetitos; tum vel propter *E m p e d o c l e m* in Graecis, *V a r r o n e m* ac *L u c r e t i u m* in Latinis, qui praecepta sapientiae versibus tradiderunt."

Quintilianum inter Empedoclis et Lucretii nomina, quos re vera praecepta sapientiae in versibus tradidisse non ignoramus, Varronem quoque attulisse vidimus. ...1). Neque vero indicavit Quintilianus, cum Varronis cognomen praetermitteret, utrum Reatini an Atacini esset opus, de quo dixit. At tamen si Ciceronis acad. poster. paragraphos cum Quintiliani verbis comparaveris, (cf. §§ 3/8) a Quintiliano significatum esse non Reatinum sed Atacinum, videbis. Cicero enim, qui in hoc dialogo se ipsum cum Attico suo amicissimo et Varro Reatino colloquentem finxit, ex Varrone haec quaesivit: (§: 3) " Illud autem quaero, quid sit, cur, cum multa scribas, genus

...1). Cum Quintiliani loco conferas Lactantii hunc, qui fluxisse videtur ex ipsis verbis Quintiliani: (div. inst. II: 12,4.) " *E m p e d o c l e s*, quem nescias utrumne inter poetas an inter philosophos numeres, quia de rerum natura versibus scripsit ut apud Romanos *L u c r e t i u s* et *V a r r o*, quattuor elementa constituit. " et Vellei Paterculi: II: 36,2 " Quis enim ignorat diremptos gradibus aetatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium, antequam Crassum, Cottam, Sulpicium, moxque Brutum, Calpurnium, Caecilium, Calpum et proximum Ciceroni Caesarem eorumque velut alumnos Corvinum ac Pollionem Asinium aemulumque Thucydidis Sallustium, auctoresque carminum *V a r r o n e m* ac *L u c r e t i u m* neque ullo in suspecto carminis sui opere minorem *C a t u l l o*. " Docuerunt Reatinum a Quintiliano indicatum esse: Spaldingus in ed. Quint. adnot. h.l.n., Teuffelius in L.R. tom. I: 288 Riese in sat. Men. p. 16., Oehlerus in sat. Men. p. 84 = 85; Reifferscheidus in ed. Suet. p. 408. Sed censuerunt Atacinum significari: Ritschellus in mus. Rhén. VI. p. 494 et Reeperus in Philol. XVIII. p. 432.

hoc (philosophandi sc.) praetermittas , praesertim cum et ipse in eo excellas et id studium totaque ea res longe ceteris et studiis et artibus antecedit. " Quae cum interrogavisset Cicero , respondet Varro . Cur , quanquam doctrinarum philosophiae nequaquam imperitus esset , tamen siluisset neque philosophiae doctrinas mandavisset litteris. Praecipue ille attulit duas causas . Primum quod philosophiam Graecis litteris diligentissime explicatam vidisset se existimasse , si qui de Romanis eius studio tenerentur , si essent Graecis doctrinis eruditi , Graecos potius quam Romanos lecturos , sin a Graecorum artibus et disciplinis abhorrerent ne haec quidem curaturos , quae sine eruditione intellegi non possent ; itaque si Latine talia scripsisset , laborem omnem frustra suscepisset. (§ 4/6) Deinde autem physica sua , quae nosset Cicero , ...1) difficiliora tractatu esse , quam ut , cum haec sua physica ex effectione et ex materia ea , quam fingeret et formaret effectio , continerentur , quibusdam verbis i.e. notionibus philosophicis exprimi possent aut quem ad intelligendum adducerent. Potius se ipsum totum illud philosophiae studium sibi sumpsisse et ad vitae constantiam et ad delectationem animi , praesertim cum nunquam arbitratus esset maius aut melius a diis datum munus homini , ut apud Platonem esset. (§ 6/7) . Amicos suos , in quibus studium esset , se ad Graecos ire iussisse , ut ex fontibus ipsis haurirent. Sed potius , quae nemo adhuc decuisset , se fecisse , ut Romanis cognita essent. -- De libris grammaticis et studiis antiquariis hic loquitur. -- Neque a Graecis haec peti posse neque post L. Aelii occasionem a Latinis. Tamen se Menippum imitatum multa ex intima philosophia admiscuisse ; quae iucunditate quadam exornasse , ut minus docti facilius intellegerent.

Quibus argumentis se a Consuetudine Romanorum , quorum multi philosophiae doctrinas a Graecis in sermonem Latinum transtulerunt , plane abhorruisse ipse Varro confirmavit. Illum igitur nulla vitae aetate talia scripsisse , qualia condita sunt a Lucretio et Empedocle , certum esse mihi videtur. Quam ob rem fieri non potuit , ut Cicero , cum poetarum Varronis opera enumeraret , eius poematis philosophici mentionem faceret. Sed Ciceronis verba , quae fecit , ut Varroni responderet , ipse afferamus. Sunt : " Tum ego , sunt , " inquam , " ista , Varro ; nam nos in nostra urbe

...1). Minime significatur hac Festini elocutione : " Nostra tu physica nosti " carmen philosophicum , quod composuisse ~~H. Ritscheli~~ illum Ritscheli credidit ; qui dixit p. 494. : " Dagegen will ich eine Möglichkeit offen lassen dass nämlich eine Andeutung für Lukrezischen Stoff des von M. Varro verfassten Gedichtes in Varros Worten bei Cicero 2 § 6 liege : " Nostra tu physica nosti " u.s.w. so dass hierauf in Ciceros Gegenrede die Erwähnung des " poema " sich bezöge; Wo kann Varro sonst eine Theorie der Physik entwickelt haben? " Aliter atque Ritscheli de Varronis verbis: " Nostra tu physica nosti " iudico. Indicatum est , quid Varro ipse et Stoici de rebus physicis sentirent atque cogitarent. Interpretamur igitur : Nostram tu nosti opinionem ~~ad hanc~~ , quam habemus de physicis rebus. Ipse enim brevi post negavit Varro se talia scripsisse , quoniam doctrinae physicae , quae ipse et Stoici sequerentur , difficiliore tractatu.

peregrinantis errantisque tamquam hospites tui libri quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando qui et ubi essemus agnoscere; tu aetatem patriae, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum lecorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti, plurimumque idem poëta nostris omninoque Latinis et litteris luminis et verbis attulisti, atque IPSE VARIUM ET ELEGANS OMNI FERE NUMERO POEMA FECISTI PHILOSOPHIAMQUE MULTIS LOCIS INCHOASTI, AD IMPULSIVUM SATIS, AD EDOCENDUM PARUM." quibus allatis Ciceronis dicta optime congruere cum iis, quae brevi ante sunt exposita a Varrone clare perspicitur. Reatinus enim, postquam opera grammatica et studia sua antiquaria commemoravit, Menippeas saturas nominatim attulit. Eodem quoque modo Cicero, cum responderet Varroni, libros Reatini, quorum facit mentionem, ordinavit. Constat igitur libris artis grammaticae et rerum antiquarum enumeratis Ciceronem, cum Varro nem " poema varium et elegans omni fere numero " edidisse traderet, nullum aliud opus M. Varro nis significasse nisi Menippeas saturas, ne quid praetermitteret quomodo illum virum clarissimum laudibus afferret, praesertim cum Ciceronis esset sermone Reatine dedicato maxime respicere ad ea, quae, quia laude magna digna sunt neglegenda non erant. Fieri non potuit, ut Cicero, postquam Varro ipse illud poema laudavit, in operibus nominandis eius saturarum Menippearum oblivisceretur. Praeterea si Cicero carmen philosophicum Varro nis indicasset Reatinum mendacii coargueret, quoniam ille ipse brevi ante clare et dilucide negavit se Latino condidisse philosophica aut physica aut alia huius modi. Quae accedit, ut explicatum sit ab ipso Cicerone Varro nem modo multis locis philosophiam inchoasse; quae dici non possunt de carmine, quod continetur plane argumentis philosophicis. Sed huic carmini, de quo loquitur Cicero, varia argumenta inserta fuisse philosophicahic et illis ~~in~~ admixtis apparere mihi videtur. Ad saturas autem Menippeas haec propria referri possunt. quibus allatis non dubito, quin Cicero hoc loco Reatini saturas Menippeas significaverit. ...1).

Quin etiam quod attulerunt ii, qui de hac re contrariam opinionem sequuntur, dicentes propter numerum singularem vocis " poema " fieri non posse, ut Ciceronis verba ad saturas Menippeas referantur, quoniam illud totum opus contineatur multis carminibus, reici possunt. Iam enim Resperus exempla satis multa in Philol. tom. XVIII. l.c. collegit, quibus recte demonstratur numerorum usum variare. Nam quibus locis propter sensum verborum pluralis forma exspectatur, interdum numerus singularis ab antiquis penitur. Sed quamquam non ignoramus et grammaticos Latinos (cf. G.L. I: p. 284; Diem. VI. 56,19; Mar. Viet. 274; Men. 428,6; Isid. ethym. I: 39,21.) et eos Romanorum scriptores, qui

...1). conferas quomodo Theodorus Mommsen, ille vir egregius doctissimisque, de Varro nis Reatini ingenio philosophico iudicaverit in libro III. p. 604 historiae Romanae. Item Buschelerus illa Ciceronis verba ad ~~ex~~ saturas Menippeas Reatini rettulit in ed. Petron. p. 164.

rebus dialecticis praecipue studebant (cf. Cic. acad. poster. I: 3,8), ut erant Lucilius (sat. IX. 341/347 ed. M. I: p. 24) et Varro Rhaetianus (sat. Menipp. p. 190 fr. 14. ed. Riese.) notionem vocis " POEMA " a " POESI " exacte et diligenter distinguisse, cum regulas sancirent, hanc vocem contineri pluribus carminibus i.e. corpore operis confecti, ut est Ilias Homeri vel Aeneis Vergilii, illam autem claudi uno tantum modo carmine, quo certiores ad firmiores instituerent linguae leges, tamen in vulgus scriptores et poetas non raro ab hac praecipue discesserant. Conferas nunc, quae, exempla, quae collegi, scriptorum, qui pro singulari pluralem et ubi pluralis poscitur, singularem adhibuerunt.

pro singulari legitur pluralis.

pro plurali legitur singularis.

Lucret. I: 934, III: 420.
Verg. eel. VIII: 70; V: 14, 45
et 55, 81 cf. adnot.
Ladewig ad h.l.
Manil. II: 151.
Stat. silv. II: 7, 77.
In Culice: vs. 3 et 10.
carm. epigr. 990, 9.

Perphyr. ad Her. c. IV: 9, 7
Mart. XIV. 189.
Prop. I: 7, 10; II: 5, 6.
Her. III: 50, 13 cuius verba optime Graece vertuntur hac ratione:
πρώτος ἔχον τὰ Αἰωλικά ἡμετέρεσσιν ἑσπερον εἰς τὴν Ἰταλίαν διδύκτον.

In hoc carmine^{ab} Horatio significatur summa ἡμετέρεσσιν aequae atque a Cicerone illud " poema " offertur unum corpus omnium carminum, quibus saturarum Menippearum totum corpus continetur.

Vidimus igitur Ciceronis illud arcanum " poema elegans et omni fere numero varium " certe spectare ad Reatini Varronis Menippeas saturas. Sed Menippeas saturas nunquam comparari posse cum scribendi genere ac ratione Lucretii vel Empedoclis luce clarius est. quibus ex argumentis certe demonstratur Ciceronis verba plane discendere a Quintiliani dictis, qui, quoniam Varronem Reatinum opus philosophicum non scripsisse nunc scimus, nullum alium Varronem indicavit nisi Atacinum. Optime igitur iure ascribimus Atacino carmen, quod continebatur argumentis philosophicis. De titulo poematis certum dici nihil potest.

VII.

UTRUM SCIPSERIT

ATACINUS EPHEMERIDA NECNE.

Varronem Atacinum finxisse carmen, quod inscriptum fuisse dicitur " EPHEMERIS ", permulti credunt. Qui sequuntur Bergkii coniecturam, quam ille vir doctissimus ingeniose fecit (cf. Mus. Rhén. vol. I: ann. 1848 p. 372) cum doceret brevis expositionis Vergilii Georgicorum I: 397. pro verbis, quae leguntur in codice G ad Atacinum referendis his: " Varro in EPIMENIDE : nubes vellera

X) quae verba conferri possunt cum Prob. ad Verg. eel. VI. 31. qui ad Reatini saturas pertinentia edidit haec: " quod is quoque (sc. M. Varro) omnigeno carmine saturas suas expolierat ".

lanas stabunt " scribenda esse haec : " Varro in EPHEMERIDE : nec nubes vellera lanas Stabunt. " Bergkii enim , postquam arbitratus auctorem , cum haec verba cenderet , Arati versum 938. " Πολλὰκι δ' ἐρχόμενων ἱερῶν νεφέων περὶ τὰς ἀνὰ πύλας τῆς οὐρανὸς ἰνδὸν ἄλλοι τὰν

imitari voluisse septem illos versus , qui a Vaticani codicis librerie ad Verg. Ge. I: 375 traditi (cf. Serv. ad Verg. Ge. I: 375 ; fr. XXII. B. Regellii dissert. p. 83.) et haud dubie ex Arate sunt petiti (cf. Arati : Διοσημ. vs. 210/212 et 222/224) , cum brevis expositionis loco comparavit et coniunxit , Varro-nem Aratum in Latinum transtulisse suspicatus est. ("ap-paret ex his Varro-nem in Latinum sermenem vertisse extre-mam certe partem Aratei carminis , quam Cicero aliquo , qui deinceps secuti sunt , cum transferrent , Prognostica appellaverunt. ") . Quod Atacini opus inscriptum fuisse Ephemerida ex brevis expositionis verbis Bergkii , ut supra vidimus , coniecit. Hanc Bergkii doctrinam omnes editores secuti sunt , cum coniecturae splendore atque illius viri maxime egregii scientia et animi sagacitate cāperentur. Sed cum verba quomodo tradita sunt , numeris ac modis carerent , viri docti versum restituere vario mōde conati sunt. Qua de causa multae lectiones extant. Scripserunt enim : Rissius (ed. sat. Men. Reat. p. 264.) " Nubes (ut) vellera lanas Stabunt" ; Bachrens : " - - - - - nubes cum vellera lanas Stabunt " ; sed etiam Leo coniecturam Bergkii comprobavit ; (cf. Herm. vol. XXVII. p. 52. ann. 1902 " Für die Bearbeitung Arats hat Vergil nicht Ciceros Uebersetzung , aber des Ataci-ners Varro Ephemeris benutzt , wie wir durch schol. zu 375 Vatic. und zu 397 Leyd. 135 Lion. II: p. 222) erfah-ren.) . Ille edidit ita : " Nubes vellera lanas Spar-gunt " . Sed " spargunt " scripsit pro " stabunt " codi-cis G , quod , ut , suspicer Plinii XVIII. 82. p. 243 scripturam recordatus est. ...1). Neque aliter de hoc loco indicaverunt Ernestus Haas in Arateis p. 242. ("con-vertit etiam Varro Atacinus in Ephemeride frg. 22. B.") , et Skutschius in libro , quem inscripsit Germanice : " Aus Vergils Frühzeit " p. I: 108. adnot. (" ebenso stammt Lanas vellera vs. 397 . nicht aus Lukrez VI: 504. sondern aus Varros Uebersetzung von Arat vs. 939 , die in den Leydener Scholien s. St. erhalten ist.) .

Neque vere omnes philologi cum Bergkie plane consen-tiunt. Nam postquam Hagenus , cum brevem expositionem Ver-gilii Georgicorum iterum ederet , duobus codicibus Pari-sinis in textu recensendo adhibitis , quos lectionum fide atque traditione optima librum G multis locis longe su-perare animadvertit , emendatione huius loci plane nova usum haec verba primus optime restituit , cum scriberet à " Nubes sicut vellera lanas constabunt " , ...2).

...1). Plin. nat. hist. XVIII. 82 : " Si nubes ut vellera lanas s p a r g e n t u r multae ab oriente , aquam in-triduum praesagient. "

...2), Verbum compositum " con-stabunt " pro simplici rec-te ut opinemur scribitur , qua elevatione nubium concursus optime illustratur. cf. Verg. Aen. III: 518: " Postquam cuncta videt caelo e n s t a r e sereno ; addas quod Servius a.h.l. expl. adnotavit: " Omnia videt habere

Krollius, quem auctorem esse illius capitis litterarum Romanorum Teuffelii anno 1916 correctione forma denuo editae, in quo de Atacini vita agitur, persuasum habeo ...1) valde dubitavit, num verba brevis expositionis re vera pertinerent ad Atacini carmen. qui Reatinus de libris Ephemeridum cogitavit. In primis autem Krollius in mus. Rhén. vol. IXX. p. 603/606 ann. 1915 huius rei quaestioni maxime studuit. Primum illud Atacinum carmen, in quo Arati vestigia secutus esset, titulo Ephemerides efficere potuisse negavit. Quae evidenter demonstrasse Krollius mihi videtur. Deinde autem locum brevis expositionis non verum, sed prosa oratione contineri censuit. ...2). Sed quamvis Krollius opinioni eorum, qui Bergkii vestigia secutus Atacino Ephemerides carmen attribuerunt, plane assentire dubitaret, tamen Bergkii coniecturam impugnare ausus non est ipse, sed potius id spectavit, ut suam sententiam Bergkii coniecturae quam optime accomoderet. ...3). Docuit enim non Atacinum ipsum, qui Arati versus in Latinum sermonem convertisset, hoc opus significasse titulo Ephemerides, sed posteros. ...4). Sed id unum effecit Krollius, ut coniecturae fidem Bergkii labefaceret.

Frustra enim interrogabis, cur posteriores adducti sint, ut hunc titulum Ephemerida statuerent; quod tamen Krollius silentio praetermisit ac reliquit. Sed totam

causam, quae significant serenitatem. "CONSTARE" autem suppetere. cf. Ptolem. in Tetrabibl. ex paraphr. Procli II: 14, ubi Graeca lingua, ut res similes indicentur, compositum verbum "CIV-ICTHENEVXI" adhibetur.

...1).cf. Teuff. L.R. I: p. 511 § 212,2. ann. 1916. ed. 6 "Ferner aus der Bearbeitung des Aratus die sieben wohlgebauten Hexameter bei Serv. Verg. Ge: I: 375 (Arat. 942; 954 ff.) . Fraglich ist der Titel Ephemeris: schol.Verg. Ge. I: 397 p. 265. H. Varro in Ephemeride (so: Bergk. epimenide ist überliefert.): nubes sicut vellera lanæ constabunt, sicut et Aratus. (nämlich 938.) Das scheint aber Prosa zu sein und kann aus den Ephemerides des Reatiners (vgl. 166,6,c.) stammen."

...2). p. 603 l.c. "Das ist Prosa, wenn der Wortlaut genau wiedergegeben ist (nubes sicut vellera lanæ constabunt), und kann dann nicht aus einem Gedicht des P. Varro stammen". In adn. Kr. haec addit.: "Die Worte lassen sich zur Not als Hexameter lesen, aber sie ergeben einen cäsarlosen Vers, den wir dem Varro nicht zutrauen dürfen. cf. L. Mueller: De re metr. 218.

...3). p. 604. "So ist der Schein der Bergkschen Conjectur nicht ungünstig. Denn dass EPIMENIDE nicht richtig und EPHEMERIDE einzusetzen ist, wird kaum zu bezweifeln sein."

...4). p. 606: "So wage ich zum Schluss wenigstens so viel zu behaupten, dass P. Varros Aratübersetzung, auch wenn ihr das oben behandelte Fragment zuzuweisen ist, nicht den Titel EPHEMERIS geführt hat, sondern ihr dieser erst in späteren Zeiten beigelegt worden sein kann."

conclusionem, quam fecit Krollius, vitiosam esse ex his apparere mihi videtur, quod, si quis Bergkii coniecturam, qui pro nomine EPIMENIDIS edidit EPHEMERIDA, iudicavit rectam esse, verba autem brevis expositionis soluta oratione contineri contendit, non aliter concludere potest nisi locum Servii non ad Atacini carmen referendum esse, sed ad Reatini Ephemeridas, quas prosa oratione compositas esse scimus; Krollii igitur conclusione totam rem minime diiudicari neque expediri apertum est. Itaque novum conamen difficultatis persolvendas mihi liceat proponere.

Nimis enim est violentum, ut opinamur, dicere Atacinum sive totum Arati carmen sive Extremam partem convertisse Latine. Nam quia versus, qui traduntur a Servio ad Verg. Ge. I: 376., ex Arato Atacinum petisse animadvertimus, certe dici posse poetam Romanorum Arati poema in Latinum transtulisse aeque atque Apollonii Rhodii Argonautas valde diffidimus. Fieri enim potuit, ut poeta eodem modo quo Vergilius aliquo Arati solum singulos versus ad sua carmina transferret. Huc accedit, quod verba brevis expositionis uti soluta oratione credimus. Neque enim quicquam certius nec gravius afferri potest, quo demonstraretur hanc opinionem esse falsam. Si forte contradicas conexu angusto ac firmo verborum "vellera lanæ" indicari finem versus, conferas quaeso eadem loquendi compositione usum esse Plinium quoque in nat. hist. XVIII. 82, ubi inveniuntur prosa elocutione haec: "si nubes ut vellera lanæ spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient". Tamen, ne brevis expositionis verba ad Reatini Ephemeridas referamus, impedimur, quoniam Epimenidis scripturam omnes libri praebent. Quid igitur? Varronem Reatinum opus condidisse contendimus, quod erat inscriptum EPIMENIDES. Iam enim Bergkii ipse, cum de hac re quaestionem iniret Reatini saturarum Menippearum mentionem facit. Sed ut eam coniecturam defenderet, brevis expositionis verba ad Varronem Reatinum referenda esse negavit. Tamen ipsius Varronis Reatini verba exstant, quibus, si comparantur cum Servii dictis, demonstrantur composuisse Reatinum EPIMENIDEM saturam. Nam leguntur in: DE L.L. libr. VII: 3 haec: "Nec mirum cum non modo EPIMENIDES - opus post annos L. experrectus a multis non cognoscatur, sed etiam TEUCER Livii (inc. fab. XII. R.) post XV annos ab suis qui sit ignoretur". quibus verbis Varro commemoravit Epimenidem. Sed valde dolendum est, quod haec vox, quae submittitur nomini Epimenidis, est corrupta. Editores varia coniecerunt. Spengelius et Reifferscheidius ediderunt: "CHES". Sed Lachmannus (Lucr. comm. p. 391. ad VI: 755.) magna cum doctrina et prudentia scribendum esse "EPIMENIDES MEUS" evidenter ostendit, quem secutus est Riesius in sat. Menipp. ed. p. 215.)... De quo igitur Epimenide Varro Reatinus loquitur aeque atque brevi post de Livii Teucro. Dubium non esse putamus,

...1). "De L.L. libr. VII: p. 283 haec habet Florentinus codex: Nec mirum, cum non modo EPAMENIDIS OPUS post annos L.qui sit ignoretur. Lagomarsino tamen potius apparuit opes, nisi quod si prima et tertia litera incertae visae sunt: huic super scriptum olim fuisse quasi M. Iam illud COGNOSCATUR tempore praesente positum ostendit scriptoris nomen a Varrone significatum esse: ergo nihil certius est quam scribendum esse EPIMENIDES MEUS; quamquam Victorio ad Varronem emendandum non profuit satiram eius quae SEXAGESIS inscripta fuit memoriter contulisse, in variis lectionibus XXIV. 1.

quin hic titulum et suinet Livii operis indicaverit ,
 quae sententia confirmatur , quoniam Servius Epimeni-
 dis Varronis mentionem fecit. quibus allatis Reatinum
 satiram EPIMENIDEM condidisse verisimillimum est;...1)
 Ex quo opere hoc unicum fragmentum , quod legitur in
 brevi expositione Vergilii Georgicorum I: 397. , tra-
 ditum habemus. Mirandum igitur non est , quod verba
 " nubes sicut vellera lanæ constabunt " prosa oratione
 continentur; inter enim versus Reatinum immiscuisse so-
 lutam quoque orationem in satiris Menippeis componendis
 satis certe constat. Sed etiam Plinium l.c. haec verba
 ex Reatino hausisse apparere mihi videtur . Nam ipse
 in nat. hist. indice ad libr. XVIII. inter alios Rea-
 tini quoque vestigia se esse secutum confirmavit.

FRAGMENTA.

I.

ARGONAUTAE.

Liber: I.

1. (1)

Ecce venis Danaï multis [post gentibus Naupli].
 Namque satus Clytiō , Ierni quem Naubolus ex se,
 Iernum Naupliades Proetus , sed Nauplion edit
 Fil[ia] Amymone Europae] Danaïque superbi.

Schol. Veron. ad Verg. Aen. II: 82.K. (ed. Hag. III:2
 p. 418) " VARRO ARGONAUTARUM PRIMO ". Textus corrup-
 te traditur. vs.1: VENIT codd. et edd. VENIS coniect.
 Lacuna , quae est in extrema versus parte , vario modo
 suppleta est ab editoribus. Edidit CELEBRATA PROPAGO
 Keil(ius) in comment. M.Val.Prob. ad Verg. Buc. et Ge.
 Halis 1848 p. 84. Baehr(ens) in Fr.P.R. p. 332. Ha-
 g(enus) in comment. Serv. in Verg. III:2 p. 418.
 DEMISSUS NAUPLIUS ORTU: Ung(erus) in ep. de Varr. At.
 Friedl. 1861 p. 13. POST GENTIBUS ORTUS: Ries(ius)
 in rel. sat. Menipp. M.Ver.Varr. Lips. 1865 p. 261.sq.
 vs. 2: IAEUNI: codd. vs. 3: IAEUNUM: codd. pro SED ma-
 lit scribere Baehr. ET. Tamen recepit in textum SED.
 vs. 4: Lacunae sanavit Keil. quem secuti sunt Hag. et
 Baehr. Sed Ries. edidit FILIA AMYMONē Danaï NEP-
 tunia CONIUX . Sed Hermannus in libr. manusc. certe
 legit SUPERBI . cf. ann. Fleckels. 1866. p. 68.

...1). Iam Riesius in sat. Menipp. ed. p. 215 optimo iu-
 re miratus est , cur editores haec Varronis verba , quae
 extant in libr. de L.L. VII. 3 , ad sexaginta annos sa-
 turam referrent.

NUMERI qui adiecti fragmentis cancellis inclusi editio-
 nis Aemilii Baehrens (Fr.P.L.) sunt.

Siehe ! nun folget du Nauplius , ein später Spross in einer langen Reihe von Nachfahren des Danaos. Ist er doch ein Spross des Clytius , dessen Vater wiederum Naubolus ist, des Lernus Sohn. Des Lernus Erzeuger aber ist Proetus , des Nauplius Sohn. Des Nauplius Mutter endlich ist Aymone , eine Tochter der Europa und des übermütigen Danaos.

Atacinus Latine transvertit hos Apollonii versus:
(libr. I: 133 sqq.) .

τῷ δ' ἐπὶ δὴ τεύχεσσι κίεν Δαναοῖο γενέθλη
Ναύπλιος· ἡ γὰρ ἔην Κλυτονῆος Ναυβολίδας·
Ναύβωλες αὖ Λέρων· Λέρων γὰρ ἦν Ἰδμενέουτα
Προῦτος Ναυπαιίδας· Ποσειδάωνι δ' ἔκρυψε
πρὶν ποτ' Ἀμυμώνῃ Δαναΐς τέκεν εἰνυθεΐσα,
Ναύπλιον δ' ἐπεὶ πάντας ἔκλεινυτο ναυτιλίῃσιν·

Atacinum Apollonii Rhodii versus imitatum libro in primo carminis sui enumerasse eos , qui , ut narrent veteres , expeditioni Iasonis , quam suscepit in Colchorum fines , interfuerunt , ex hoc fragmento videmus. .1) Quae scribendi ratio cum Iliadis Homeri catalogo navium libri secundi optime confertur , ubi nominantur deinceps gentes , quae ad Troiam expugnandam in Asiam sunt profectae. Hos Atacini versus quadam linguae elegantia , quam , ut ex ceteris fragmentis aperte cognoscitur , in Apollonii poemate convertendo certe adhibuit , carere minime miramur , quoniam poetae quod maiorum Nauplii seriem certam mutare vetitus erat , suae linguae potestatem afferre in hoc loco transvertendo cogebatur , ne nominum ordinem perturbaret. Itaque exemplaris sui vestigia diligenter secutus est. Quibus rebus adiuvamur , ut lacunas , quae extant , huius fragmenti ita expleamus , ut et verba et sensum apte restituamus . Ultimum fragmenti versum recte emendavit Keilius. Qui lacunas supplevit : " Fil[ia] Aymone Europae] Danaei[que] superbi]. Cuius versus finem certe legit Herrmannus (cf. annal. Fleckeis. 1866. p. 68.) qui reliquias litterarum verbi " SUPERBI " in codice exstare confirmavit. Quae edidit Ungerus (cf. ep. de Varrone Atacino Friedl. 1861) , refellimus ; ille enim , ut opinamur , codicem plane neglecte novum fere carmen finxit. Ad versum primum restituendum nos nunc vertamus. Keilius edidit Haec : " Ecce venit Danai multis CELEBRATA PROPAGO " , quem secuti sunt : Hagenus et Bachrens , Ungerus scripsit : " DEMISSUS NAUPLIUS ORTU " et Riccius : " multis POST GENTIBUS ORTUS . Sed equidem crede nomen Nauplii postulari sensu atque exemplaris causa. An putas si poeta Nauplii nomen omisisset , futurum fuisse , ut qui viverent Atacini temporibus scirent , quem Argonautorum ducem Atacinus his versibus significaret. Praeterea omnes hi versus propter Nauplium solum sunt conditi . Maxime mirum fuisset , si nomen Atacinus neglexisset ; poetam enim postquam Nauplii Maioris , filii Aymonae Danaique , mentionem fecit , Nauplii Minoris quoque , Clytii filii , attulisse nomen , ne Nauplii inter se perturbarentur , mihi persuasum est. Huc accedit , quod Apollonii in versibus , quos convertit Atacinus , nomen Nauplii legitur. Sed etiam grammaticae nomen poscitur . Propter enim vocem " ECCE " expectamus nomen Nauplii , praesertim cum haec particula anguste sit coniuncta cum verbo " VENIRE " , quod submittitur. Nam

...1). Valerius autem Flaccus , qui Argonauticorum poema magnum condidit , illa consuetudine priorum neglecta heroum nomina indice brevi enumeravit.

Romanos, cum haec verba inter se coniungerent, adhibentes nomen induxisse novam personam multis ex exemplis perspicitur. Videas Verg. eccl. III: 50 " vel qui VENIT ECCE PALAEMON "; Calpurn. VI: 28 " ECCE VENIT MNASYLLUS: erit, nisi forte recuses, arbiter "; id. VI: 92 " et VENIT ECCE MICON "; Ov. met. IX: 363 " ECCE VIR ANDRAEMON "1).

quibus argumentis adductus sum, ut Nauplii nomen adicerem. Scripsi igitur in extrema versus parte: " NAUPLI ", postquam mutavi " VENIT " IN " VENIS ". Neque enim raro a poetis oratio transmissa est ab obliqua ad rectam, ut, quae narrantur, fiant ad legentis animum excitandum idonea. quem scribendi morem ex Homeri usu non ignoramus. (cf. Hom. Od. XIV. 55, " τὸν δ' ἔκτελλε Μενέλαος Πρῶτος ἐφ' ἣν ἔμμελλε κυβώτα " . et saepissime. cf. Ameis: " Anhang zur Odyssee " ad vs. XIV: 55.) . Versum igitur hoc modo edimus: " Ecce venis Danai multis post gentibus Naupli " transferentes in sermonem Germanicam: " Siehe, nun kommst du nach der langen Reihe des Danaergeschlechts Nauplius. (i.e. Siehe! nun folgt du Nauplius! ein später Spross in einer langen Reihe von Nachfahren des Danaos.) Secundus versus fragmenti finitur monosyllabis " EX SE " . Quod est archaici moris proprium. cf. Herd. comment. ad Verg. VI: 428, ubi multa afferuntur exempla monosyllaborum, quae inveniuntur versibus exeuntibus. Ut exemplum afferam, Lucretii admones locum libr. I: 729, ubi extant haec: " IN SE " . Itaque non est, cur haec verba in editorum susceptionem veniant quasi essent corrupte tradita. Rieseus enim voces " EX SE " cruce affecit. Sed quae narraverunt antiqui de Danai gentibus optime collegerunt Roscherus et Waser in P.W. collect. ; de singulis nominibus ibid. Clytius edidit Atacinus pro Clytoneo Apollonii. Nomen eius interpretatus est schol. Hom. Od. VIII: 124. " ἔπειτα τὸ ὄνομα ὅκ τοῦ κλυτὸν εἶναι κατὰ τὰς ὑφ' ἡμῶν " . (cf. Schwarz. " Die Danaidensage " annal. philolog. nov. 1893 p. 95.) . Fontem quamquam poeta diligenter exhausit, tamen quae ei videbantur mutavit. Initio enim fragmenti Apollonii verba in brevius contraxit, ultimo autem in versu nomine Poseidonis praetermisso Danai nomen adiecit. At sensum verborum servavit.

2. (2).

Tiphyn at aurigam celeris fecere carinae.

Charis. IV. 4 (G.L. I: p. 272 K.) " AB ANIMALI AD ANIMALE SICUT. item apd. Diomed. (G.L. I: p. 457 K.) et Donat. III: 6 (G.L. IV: p. 399) Pomp. similiter. (G.L. V: p. 305 K.) . Primus Atacino versum anonymum dedit Keilius.

Tiphys aber machten sie zum Lenker des schnellen Kieles.

.....
...1). cf. quod exposuit de huius particulae usu schol. Dan. II: 205. " cum ex improvise vult aliquid ostendere " ECCE " ponit.

Versus Atacini est, quoniam leguntur eadem fere verba in Apollonii carmine. (I: 401) .

" ἐπὶ δ' ἔρεπον ἀνγκάυτες
Τῖφυν εὐσταίῃσι οἴηια νῆος ἔευσδαι. "

Particula " AT " quamquam non offertur a codicibus adhibenda est. Nam syllaba quae est anteposita correpta legitur. ...1). Voculam " AT " Romani usurpaverunt saepissime, ut significarent orationem transire ad novum et continuari aequae atque particulam " ἔτ " Graeci. (cf. Rothsteinii adn. in Prop. vs. II: 29,7 in tom. I: p. 318 et quae allata sunt exempla in Thes. L.L. II: 1004,25 et Handii in Tursell. I: p. 422/423). Neque mirandum est, quod particula est postposita; sciamus enim hunc verborum ordinem creberrime inveniri apud poetas, qui erant post Catullum, omisso Lucetio, Tibullo, Ovidio, qui talem scribendi licentiam poeticam vitabant. ...2). Quin etiam Atacini proprium artis componendi illud fuisse videtur, quoniam quamquam servati sunt pauculi modo versus duo exempla reperiuntur, ubi " ET " particula alterum locum obtinet. (cf. fr. 12. vs. 1. et fr. 20. vs. 2.) ...3).

T i p h y s : gubernator erat navis Argus. (cf. Prob. comm. ad Verg. Buc. IV: 34 p. 9 K. ed. Hag. III:2 p. 331. G.L. V: 305 K. Apollod. I: 9,16 § 8 ed. Heyn. I: p. 82. Pausan. IX: 32,4 Ov. ars anat. I: 6. Val. Flacc. I: 689, III: 37. Orph. Arg. 120.121.). Immo eum novam ratem frenare decuisse dicitur. (cf. Sen. Med. 3.) Ille subito mortuus est procul a patria manu tenens clavum. (cf. Sen. Med. 617. Val. Flacc. III: 258. Ap. Rhod. II: 850 et a.h.l. schol. Hyg. fab. 14. Claudian. de Getico: 5 et 11.).

...1). cf. Val. Flacc. V: 15 " Tiphyn agit violenta lues " Ov. met. VI: 652 " Tantaque nox animi est, Ityn huc arcescisse dixit. " Stat. silv. I: 2,16 216. Man. V: 45. Val. Flacc. II: 379. Stat. Theb. V: 458.

...2). Voculam " AT " postposuerunt: Cat. 64,58; Verg. eccl. VII: 67. X: 31; Ge: III: 331.; Aen. V: 264; XI: 753. Hor. sat. I: 2,47; I: 8,37.; Prop. IV: 10,23.; Manil. I: 282.; Sen. Tread. 1085.; Lucan. III: 535.; Val. Flacc. I: 264. II: 437. IV: 85. V: 297.; Sil. It. II: 437. Stat. Theb. V: 116. VIII: 363. XII: 677. Mart. X: 70,3. Avien. Arat. 866. cf. Handii Tursell. I: p. 442/443.

...3). De hac particularum inversione admonuit nos Nordenius in edit. libr. VI. Vergili p. 393: " M. Haupt hat nachgewiesen (cf. op. I: 115 ff.), dass Inversion von " ET " und " AT " von den Neoterikern und zwar nach dem Vorbild der hellenischen Dichter eingeführt worden ist. (Zwei weitere Beispiele aus hellenistischer Poesis für invertiertes " Kal " bei v. Wilamowitz Adonis 39 im Archiv für Papyrusforschung: I: 220,12. 1901.) Der Grund ist meist in metrischer Bequemlichkeit, häufig aber auch in dem Bestreben zu suchen, indifferente Worte von den markierten Satz- und Verstößen abzurücken (siehe den Kommentar zu: 28 und 792 f.) Conferamus de hac re opuscula haec: Handii Tursell. Leonis: sec. Gotting. 1895. 429,3. Senec. I: 90. Bentl. ad Hor. sat. II: 6,78. Orellii (hirschf.) ad Hor. carn. I: 37,8. Kiesel. ibid. I: 12,21. Lachmanni et Heinz. ad Lucr. III: 531. Ehwaldi ad Ov. met. IX: 495. XV: 444. Leyhausen: " Helenae et Herus epistulae (Hal. 1893) 44. sqq. Forbigeri ad Verg. Buc. IV: 65.

c a r i n a : non de infima navis parte (cf. Gloss. ed. Goetzii IV: 28,42. et Fest. p. 47 s.v. carinautes) sed potius de ipsa nave dicitur ut ab Ennio in annal. 573. ed. Vahl. Cat. 64,249. Verg. Ge. I: 303. Val. Flacc. I: 151 Sen. Med. 363. Sed praebet versus audacem metaphoram. Propter quam a grammaticis traditur. Atacinus enim dixit pro gubernatore, qui regit navem, aurigam, qui moderat equos. Iam antiqui haec annotaverunt. Sed saepissime res ad naves et ad currus pertinentes Romani inter se confundere solebant secuti Graecorum morem (cf. Poll. I: 98: "ΚΕΚΑΥΤΑ ΔΕ ΟΥΤΟ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΉΥΡΟΧΟΣ ΤΗΣ ΨΕΥΣ.") quae optime illustrantur his: " FRENARE RATEM " (Sen. Med. 3.) " HABENAS IMMITTERE CLASSI " (Verg. Aen. VI: 1. cf. s.h.l. Werd. Verg. libr. VI: p. 111. Val. Flacc. I: 687. IV: 679.) " EQUO LIGNEO PER UNDAS VEHI " (Plaut. Rud. 268. I: 5,10.) . cf. Baehr. ad Cat. c. 64, 9/10 p. 363. Sed etiam veteres rectorem equorum nominabant interdum gubernatorem. (cf. G.L. I: 457 K. " quem admodum in navi auriga dici potest, ita et in curru gubernator. "). cf. Vahl. ad Enn. fr. 486. p. 87. Restat denique, ut commemoremus Euripidem, qui dixit in Hippolyto vs. 1224. pro currus moderatore: " ναύκληρος ".

3. (3).

Quos magno Anchiale partus adducta dolore
Et geminis cupiens tellurem coaxida palmis
Scindere Dicta [eo ∪ - produxit in antro].

Serv. ad ecl. I: 65. (ed. Hag. III: 1. p. 14.) " Oaxen Philisthenes ait Apollinis et Anchialae filium: hunc Oaxen in Creta oppidum condidisse, quod suo nomine nominavit, ut Varro ait. Vib. Sequ. s.v. OAXES: (Geogr. Lat. min. p. 150,9 R.) " Oaxen Cretae, a quo et civitas Oaxis; Varro hoc decet: " GEMINIS --- PALMIS. "

vs. 1: MAGNOS: codd. TANTALE: L TANTILE: PR TANTI-
LENE: H TUTELAE: M. vs. 2: CUPIENS: codd. et Vibii
Vat. m. 1. CAPIENS: omn. editt. et Vib. Sequ. Sequor li-
bros. DOLOREM: codd. TELLOREM: Vib. Sequ. et omn. editt.
OAXIDA: LPRH Vib Sequ. O////DA: M, quattuor fere litt.
eratae teste Hag. desunt igitur litterae: E, A, X, I
OAXIA: Vibii Vat. OAXIDA: scripsi; Salmas. exercit. Plir
p. 692. vs. 3: SCINDERE DICTA: codd. quos sequor.
-+SCINDERE DICTA: Hag. (III: 1,15.) Suspensus est ille
exisse versum in: DICTAEO ~~XXX~~ IN ANTRO. EDIDIT
IN DICTA: Salm. l.c. conl. Apoll. Rhod. Argon. I: 1129 sq
quem secuti sunt omn. editt. Primus dedit hunc versum Ata-
cino Angelus Politianus. (cf. Misc. c. 37.) .

... (Titlies und Kyllenes) ... , die Anchiale un-
ter grossem Schmerz (in der Diktäischen Grotte) gebar,
indem sie in heftiger Begier mit beiden Händen sich in die
coaxische Erde einzuwühlen trachtete.

Apollonii versus, quos vertit Atacinus, leguntur in
I: 1129/1131.

οὐς ποτε νύμφη
Αγχιάλη Δικταίων ἀνὰ στέος ἡμφοτέρῃσιν
δαξκμένη γαίης οἰάξιδος ἐβραστήσεν.

Huius fragmenti versus corrupte ad nos pervenerunt. Propter enim multa nomina rara et obscura, quae insunt in fragmento, librarii, ut erant plerumque indocti atque harum rerum imperiti, textus hanc perturbationem effecisse videntur. Viri autem docti, cum emendare et restituere versus conarentur, Apollonium Rhodium, quomodo ille composuerit eosdem versus, tantopere secuti sunt, ut quae Varronis sint neglegerent. Ne Wuelchnerus quidem quicquam certum attulit ad suam emendationem defendendam, cum diceret modo: "Salmasius autem (exercit. Plin. p. 692 a.G.) et Ruhnkenius (l.c.) eam, quam dedi, lectionem habent: quae p e r s e quidem p r o p t e r G r a e c a v e r b a maxime probabilis est. (p. 14)." Itaque editores, quamquam pro littera neque maiuscula neque minuscula "V" facile vitiose scribitur "A", tamen argumentis certis non allatis participium "CVPIENS" in "CAPIENS" mutaverunt, deinde voce "EDIDIT" inserta infinitivum "SCINDERE" e textu plane elecerunt. Sed valde dubitamus, num quae illi coniecerunt vera sint omnia. Primum enim nescio, cur negemus Varronem, cum haec componeret, discessisse ab Apollonii verbis, praesertim cum ex primo ~~Myris~~ Argonautarum fragmento dilucide cognoscatur poetam non semper ad verbum imitatum esse exemplar suum. Deinde autem ea, quae praebent codices, optime intellegi posse credo. Quae verba hoc modo ordinamus: quos partus Anchiale magno dolore adducta et geminis palmis tellurem coaxida scindere cupiens Dictaeo sub antro produxit. Homini igitur Anchialae duo participia subiciuntur, quorum altero indicatur Anchialam, cum pareret, vexatam esse permagno dolore, altero tantum esse dolorem, ut animi quodam affectu per se ipse motiones corporis efficerentur. Constat enim mulieres cupiditate quadam teneri in pariendo sectantes, ut, quaecumque comprehendere possunt, manibus complectantur, quasi urgerentur spasmis. (cf. schol. ad Ap. Rhod. h.l. "ἐπεὶ ἐστὶ τὰς κρυόσας τῶν παρκεμένων ἀνθρώπων καὶ ἀποκοφίσαν ἐκ τῆς τῶν ἀγγέλων. ὥς καὶ ἡτῶ ἐτάροιο τοῦ φοβύλλου".) Atacinus, ut opinor, condidit hos versus non tam, ut Anchialam peperisse narraret, sed potius ad illustrandos dolores, quibusdam est capta, cum partus produceret. Secutus est poeta, cum haec componeret, scribendi artem, quae dici solet Germanica lingua: Naturalistische Betrachtungsweise. Quod ad verborum compositionem attinet, videas, quomodo scripsit Horatius in c. I: 1,11.: "Gaudentem patrios findere sarcule agros nunquam demoveas". "Geminis palmis scindere tellurem" similiter adhibetur atque haec: "Crines manibus scindere". cf. Stat. Theb. IX: 354. Sil. It. XVI: 436. Cic. Tusc. III: 26. Verg. Aen. XII: 870. Ov. met. XI: 683. X: 386. am. III: 6,71. similiter quoque dicitur: "terram aratro scindere" cf. Verg. Ge: I: 50. II: 399, et 237. III: 160. Lucr. V: 210. Ov. met. VII: 119. Sen. Phoen. 124. Troad. 1021. Claud. Stil. I: 134. Plaut. Trin. II: 523. Colum. III: 13,4

haec: " PRODUXIT IN ANTRO " . (cf. Sil. It. I: 112. " partus Latiae producere matres " . Verg. Aen. qualia nunc hominum producit corpora tellus. "). Quae scimus de fabula Dactylorum Idaeorum , exstant in collect. P.W. s.v. ANCHIALE. (tom. I: 2,2104.) et apd. Arat. in Phaen. 38 sqq. (schol. a.h.l.) . " CEAXIDA " scripsi propter Ap. Rhod. , ubi inveniuntur : " Οἱ Λέξιδες " . De nomine cf. Steph. Byz. p. 482. ed. Hein. et Eckhel. Doctr. num. vet. II: p. 305.

Liber: II.

4. (4)

Probus ad Vergilii Georgica I: 14. ex Atacini Argonautarum libro secundo hausit haec : " Insula est Cea in Aegaeo mari Ibi existimatur pestilentia fuisse pecorum et armentorum gravis propter interitum Actaeonis. Aristaeus monstrante Apolline patre profectus est in insulam Ceam et ibi sacrificio facto aram Iovi Icmæo constituit , qui placatis flatibus et aestu , qui necabant pecora et armenta liberavit ea. Ipse autem post excessum vitae imperante oraculo Apollinis ab immerantibus in ea insula relatus in numerum deorum appellatus est Nomius et Aeguros , quod et agresti studio et cura pecorum armentorumque non mediocriter profuerat hominibus. Traditur haec historia de Aristaeo in corpore ARGONAUTARUM a Varrone Atacino. (cf. Apoll. Rhod. II: 500/527.) .

5. (5).

Te nunc Coryciae tendentem spicula nymphae
Hortantes " o Phoebe " et " ioio " conclamarunt.

Aud. gramm. G.L. VII: p. 332 K. " Varro vero in Argonautis (sic M. IN ARGONAUTIS: B Baehrens falso adnotavit : " IN ARGONAUTICIS "). Nymphas hexametrum fecisse sic scripsit " . Wuellnerus (p. 20) hos versus ad Argonautas rettulit. vs. 1. ORTYGIAE: B ELICONA ORTYGIE: M quae librarius quidam in codicis margine adnotasse videtur , unde invasit in textum . CORYCIAE: edtt. ORTYGIAE: Keil. TENDENTEM SPECULA: B TENDENTEM SPECULA: M TENDENTEM SPICULA: optime corr. Wuelln. vs. 2. ORANTES: codd. HORTANTES: Wuelln. LOLISCONA CLAMARUNT: B LOGOLICON ACLAMARUNT: M " IOIO " CONCLAMARUNT: Wuelln. et om. edtt.

Comparatur fragmentum cum Apollonii Rhodii versibus: II:711:

" Τὴν δὲ Κερύκην Νύμφη, Τλειστόιο Νύκταρ,
Ναεόβεκτον ἔτεσσιν ἰήε κερκυσταί."

Dich , den Bogenschützen , (der du die Pfeile in den Bogen spannst) haben mit inständigem Flehen die Corykischen Nymphen " o Phoebus " und " ioio " angerufen.

" TENDERE SPICULA " scripsit breviter poeta pro " TENDERE SPICULA ARCU " , ut ait accuratius Vergilius in Aen. IX: 606. " spicula tendere cernu " , quae comparantur cum illis : " intendere sagittam (IX: 590) et " contendere tela " (V: 513.). Sed etiam conferas , quae explicaverunt de hac elocutione Forbiger et Wagner ad Verg. Aen. IX: 606. Pro Graecorum more , qui Apollinem implorabant clamantes " IEIE " , Latinum " IOIO " intertexui. (cf. Plin. ep. III: 9. : " IO IO Liber ad te venio. "). Si quis , quae dixit Atacius de Apolline Sagittario , attente legerit , versuum Homeri clarissimorum recordabitur , (Il. A. 45 sqq.) quibus Apollo , cum sagittas in exercitum mitteret , celebratur. Dei statumam uterque poeta in versibus componendis ante oculis habuisse videtur.

6. (6) .

- UU - UU - UU - decussit honorem.

Serv. ad Ge. II: 404. " Varronis hic versus est. "

Editores usque adhuc totum Vergilii versum , de quo loquitur Servius , inter Varronis fragmenta receperunt. Sed iam Regelius in dissertatione sua (p. 82/83) postquam , quomodo Servius Vergilii locos , quibus est ille Ennium imitatus , adducere soleret , magna cum sagacitate observavit , dubium esse dixit , an Vergilius transtulerit totum Varronis versum ad suum carmen. (cf. e.c. p. 59.) ...1). Vergilium enim omnino nunquam fere exemplaria ad verbum imitatum esse inter omnes constat. ...2). Vergilium quoque , cum haec scriberet , partem mode verborum Atacini diligenter secutum

...1). A Regelio conferuntur: Serv. ad Verg. Aen. II: 274. cum Enn. fr. Ann. 7. (Vahl.) et Serv. ad Verg. Aen. XI: 27. cum Enn. fr. Ann. 599.

...2). Videas Verg. Aen. IV: 522 et Atac. fr. VII¹/₂. Verg. Ge. I: 375. et fr. Atac. XXII. (a.h. cf. Leo in Hermas vol. XXXVII: p. 52.) . Serv. ad Aen. X: 396. et Atac. fr. X. Eduardus Norden de hac re in comment. ad Verg. Aen. VI. p. 360. adnot. 1. optime explicuit. " Wie die Bemerkung des Serv. zu Buc. 10,46 : hi autem omnes versus Galli sunt , de ipsius translatis carminibus zu beurteilen ist , zeigt die Analogie des schol. Bern. zu Ge. II: 93 ff. (et passe paithia utilier tenuisque laqueos Temptatura pedes olim vineturaque linguam) : hos versus a Calve poeta transtulit , ait enim ille " lingua vine temptatur et pedes " d.h. es handelt sich bei allgemeinen Angaben solcher Art um den Gedanken nicht um den Vers selbst. " Leo in Herm. XXXVII: p. 53 ann. 1902: " Die Ausnutzung der römischen Dichter hat ihre Grenzen. Vergil hat sehr viele fremde Halbverse übernommen , einige paene solidus (Macr. I: 7) wenige ganze und nie mehr als einen auf einmal.

esse verisimile est. Itaque inter Atacini fragmenta recipere audeo modo haec: -UU-UU-UU- decussit honorem. Quae verba, postquam a Varrone primo e Graeco in linguam Latinam translata sunt, in usum poetarum communem perverunt. Inveni eandem verborum compositionem apd. Verg. in Georg. II: 404, Horat. in epod. XI: 6, in carn. epigr. 577, 4. H. Quam ob rem hanc elocutionem: decussit honorem et Atacini et Vergilii certe fuisse optimo iure concluditur.

7. (7).

Desierant latrare canes urbesque silebant:
Omnia noctis erant placida composita quiete.

Sen. Rhet. p. 313. K. (VII: 16, 27 p. 288. M.) " ... et Vergilio imitationem bene cessasse, qui illos optimos versus Varronis expressisset in melius (Montanus Iulius siebat) ". cf. Sen. Min. Philos. in ep. mor. VI: 4 (56) § 6 p. 172. H. vs. 2. TACITA: pLV Sen. Min.

Der Hunde Bellen war verstummt und tiefe Schatten des Schweigens lagerten über der Städte Grund; ringsum ein Meer von Nacht in unendlich friedvoller Ruhe.

Apollonii versus, quos imitatus est Atacianus, exstant in III: 749/750:

οὐδὲ κυνῶν ὑλακὴ ἔρ' ἀνὰ πτόλιν οὐ Νέρος ἦεν
ἡχῆς· σιγὴ δὲ μεμνημένῃν ἔχεν ὄσφρυν.

Primus hunc Apollonii locum comparavit cum Ataciano Ruhnkenius. (p. 218). Neque dubium est, quin Romanorum poeta Graeci versus et sentiendi vi et dicendi arte superaverit. Quin etiam antiqui Varronis hos versus laudaverunt. Ipse enim Seneca pater comparatione inita inter versus Ovidii (met. I: 292) Vergilii (Aen. VIII: 26) Atacini (fr. VII.), quae docuit Ovidius totam Atacini sententiam potuisse longe meliorem, si secundi versus extrema pars absideretur et sic desineret: " Omnia noctis erant ", magna cum vi reiecit. Ovidium in Varronis versu eum sensum invenisse, sed Varronem, quem vellet sensum, optime explicuisse. Quae antiquitatis arbitrio dilucide demonstratur inter Varronis versus fuisse, qui apud veteres auctoritate magna usi sunt. Itaque quae verba condidit Atacianus de silentio noctis, imitati sunt poetae Romanorum saepissime si non in verbum at tamen ita ut sensum verborum servarent. (cf. Verg. Aen. VIII: 26/27. III: 147. IV: 522. II: 250. Ov. met. I: 292. VII: 148 eqq. Stat. Theb. III: 415. X: 446. Sen. Troad. 439.). Inter quos imitatores reperiuntur Vergilius et Ovidius.

S i l e b a n t u r b e s : est elocutio non inusitata. cf. Verg. Aen. IX: 190; Ge. I: 247.

O m n i a n o c t i s e r a n t : Brevissima ratio dicendi, ut silentium permagnum illustretur. Aequè scripsit Ovidius in met. I: 292. "Omnia pontus erant", ut demonstraret ingentem ambitum maris, quod oculis terminari nequit. cf. Sen. Philos. in nat. quaest. III: 27. ubi ait: "Ut ait ille poetarum ingeniosissimus egregie, sicut pro magnitudine rei dixit: "omnia pontus erant" decerant quoque litora/ ponto."

C o m p o s t a : ponitur saepius ab antiquis pro "compressa" rei metricae causa et propter colorem archaicum. cf. Sommer in: "Lat. Laut- und Formenlehre" p. 134/135 ann. 1904 ed. alt. Multa extant exempla apud Lucretium. Verg. Aen. I: 249. "nunc placida compostus pace quiescit". Luc. 84. (p. 8 M.) carm. epigr. 373,3. quae dicenda sunt de hac scribendi consuetudine veterum, Nordenius in comm. ad Verg. VI. vs. 24. copiose collegit. (p. 126/127.).

P l a c i d u s : est epitheton poeticum et sollemne pacis et silentii. cf. Ov. met. IX: 468. fast. I: 205. VI: 331.

Denique restat, ut nonnulla dicam, quomodo primi versus verba ordinata sint. Proprium enim poetae fuisse videtur, quia versum inclusit notionibus verbalibus. Incipit versum scribens: "decerant", finit verbo "silebant" posito. Similiter versum primum et tertium fragmenti XX. Atacinus exeuntem fecit in nomina substantiva, quibuscum copulantur nomina adiectiva, quae exstant versuum initio. (Indica arundo. Dulcia mella) quibus allatis Varronem magna cum arte suos versus interdum composuisse apertum est. Vergilium eandem scribendi rationem secutum esse Nordenius in o.c. p. 382/383 optime ostendit.

Liber: III.

8. (8).

Cuius ut aspexit torta caput angue revinctum.....

Charis. I: p. 90 K. "Anguis cum sit masculini generis, dixerunt tamen et feminini ut et Varro Atacinus ...". DEVINCTUM: codd.

Huhnkenius (o.c. II: p. 220) hoc Atacini fragmentum cum Apollonio comparavit (III: 1214. f.).

Πέειρ δὲ μὴ ἐκτεφάμεντο
Cuecdaíon devívoici metá ptoívoici dedkóvtes.

Wie er ihr mit gewundenem Schlangenleib unflochtenes Haupt erblickte,

Iam Atacinum loqui de Hecate apparente Wernsdorffius recte indicavit. (p. 1414 P.L.M. ad fr. 14.) Sed optime interpretatus est hunc versum Whellnerus (p. 17. sq.), quém sequimur. Ille dixit: "Loquitur enim Apollonius eo loco de Iasone, qui Hecatam evocat. Quae ubi ex faucibus regni sui serpentibus cincta et canibus infernis aliisque monstriis circumdata apparuit; Iasonem timor quidem occupat, sed nequaquam tamen fugit. Ergo sensus illius verus ita fere supplendus est: "Cuius (Hecatae) ut aspexit (Iason) torta caput angue revinctum sq. tum eum timor occupat."

Revinctum : quam vocem Vergilius eodem sensu usus adhibuit in Aen. XII: 847.

" Dicuntur geminae pestes cognomine Dirae
Quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram
... .. paribusque REVINXIT
Serpentum spiris

Liber: IV.

9. (9).

Cum te flagranti deiectum fulmine , Phaeton.....

quint. inst. orat. I: 15,17. " Et quod *κυκλίσσιν*
et *κυκλίσσιν* Graeci vocant , nos complexiōnem dicimus:
qualis est apud P. Varronem: " Cum ----- Phaeton " . Nam
si esset prosa oratio , easdem litteras (Phaeton) enun-
ciare veris syllabis licebat. " Mar. Vict. in G.L. VI:
p. 66 et 146. " *κυκλίσσιν* vero , cum duae vocales in
unam syllabam coguntur , quae possunt duarum syllabarum
locum divisae complere , nulla dumtaxat interposita conso-
nante , ut cum Phaeton in metro sic enuntiatur , ut *κύκλιν* ex
trissyllabo nomine dyssyllabarum faciat ita: " cum ---
Phaeton " et illud Maronis : " Villis onerosum atque un-
guibus aureis . " fulmine et flumine a codicibus con-
funduntur.

Da dich , als du herabgeschleudert wardet mit dem
flammendem Blitz , Phaeton

Versum hausit Atacinus ex Apollon. Rhod. Arg. IV: 597.

*ἔνθα ποτ' ἀνὰ λόβοντι τυττεῖς πρὸς στέρυα κρεαύοντι
ἠμίδας ἰκέτων πέσεν κελκὺς Ἡελίοιο
Ἀλκυὸς ἐς προχόαν πολυβενδέος.*

Textum restituerunt editores recte verbis Apollonii di-
ligenter comparatis. Scripserunt " deiecit " (deiecit AB
ed. pr. Ioachimi Camerarii Tubing. 1537.) et " flagranti
fulmine " . " DEIECIT " , quod offerunt libri , false tra-
ditur , quoniam propter coniunctionem " CUM " postulatur
coniunctivus. Verba " FULMEN " et " FLUMEN " crebro a li-
brariis inter se confusa sunt. cf. Lucr. I: 489. ubi codi-
ces praebent : " FULMEN " 0 corr. 9 corr. " FLUMEN " 09
et Sen. nat. quaest. III: 20,10 ubi recte textui insertur
" FLUMEN " ; sed libri habent: " FULMEN " 27 . Phaeton-
tis nomen dyssyllabore more enuntiatur apd. Manil. I: 736.
(ed. Breit.) cf. L. Muellerei libr. de re metrica p. 312.
et Sommeri o.c. p. 116/118. (1914) . De Phaetontis fabu-
la vid. Lucr. V: 400 sqq. (At pater omnipotens ira tum
percitus acri magnanimum Phaetonta repenti fulminis ictu
deturbavit equis in terram sqq.) Ov. met. II: 340
148 sq. Stat. Theb. XII: 415. Claud. XXVIII: 188. cf.
Knakii quaest. Phaet. et Wilamowitzii in quaest. philolog.
VIII. et in " Philol. Wochenschr. " III: 859. Dielsii
Doxogr. p. 365.

10. (10).

Semianimesque micant oculi lucemque requirunt.

Serv. ad Verg. Aen. X: 396. " Semianimesque micant digiti ferrumque retractant ", Ennii est, ut " escitat in campis caput a cervice revulsam " " Semianimesque ... requirunt ", quem versum ita ut fuit, transtulit ad suum carmen Varro Atacinus. " cf. Ennii annal. fr. ed. Vahl. p. 85. fr. 472. (1903) .

Muhnkenius (p. 226) hunc versum, quem rettulit ad Mopsi interitum, cum Apollonio optime comparavit IV: 1525.

πολλὴ δὲ κατ' ὀφθαλμῶν χεστ' ἀχλὺς.

Und schon halbentseelt flammen die Augen im alten Glanz noch einmal auf und suchen das Licht.

Vox " semianimesque ", quamquam est composita et scripta syllabis sex, tamen enuntiatur quinque syllabis; Nam litterae " IA " versus causa in unum coguntur, quoniam littera " i " densata pro " ia " leguntur " ja ". cf. Kuehneri Gr. Lat. I: p. 146 ed. 2., Luc. Muell. in libr., qui est de re metrica, p. 290 et 304, Norden. in comment. ad Verg. Aen. VI. p. 310, Wagner. in ed. Verg. Aen. ad X: 179. Inter poetas Lucretius litteras " iu " contraxit in " ju " (cf. II: 991. orjundi; III: 776. conubja). Eadem linguae licentia usus est Vergilius in Aen. VI: 33. (omja) et VII: 237. (precantja). Sed etiam Ennium et Lucillum hanc scribendi rationem adhibuisse Lachmannus in comment. ad Lucr. carm. I: 1106 ostendit. Quin etiam Vergilius, ut syllabae minuantur, vocalem " i " plane eiecit. Legimus enim in Aen. III: 578 et XI: 200 " SEMUSTUS ". Recte igitur, ut opinor, conservarunt codices O et Q Lucretii l. V: 396. Oblatum enim est illud rarissimum, de cuius fide omnes editores valde dubitarunt, " AMBENS ", quod legitur pro forma " AMBIENS " vulgari atque usitato. Sed " AMBIENS " i. e. " AMBIENS " derivatur ab infinitivo verbi " AMBIERE ", quam notionem vertimus Germanice: " um sich greifen ". (cf. Lucr. V: 962. " Et Venus in silvis iungebat corpora amantum "). Mutandum esse " AMBENS " in " ARDENS ", quae proposuerunt editores in hoc Lucretii loco emendando, negamus. " Semianimesque " correptum legitur apud Iuv. IV: 37. Sen. Oed. in fine. Stat. Theb. II: 83. Lucan. III: 747 et IV: 339. Val. Flacc. V: 135. Sil. It. IX: 123.

Incertae sedis.

11. (11).

Prob. ad Verg. Ge. II: 126. dixit: " Para Parthorum Media est appellata a Medo, filio Medae et Aegaei, ut existimat Varro, qui quattuor libros de Argonautis edidit. " Narrauerunt eandem fabulam, quae est de terra Media: Hyg. in fab. 27. " ... ex suo nomine (sc. Medi) terram Mediam cognominavit. " Isid. IX: 2, 46. Prisc. Perieg. 943. Avien. descr. orb. 1217/1229. Justin. 42, 3.

Priusquam chorographiae fragmenta quae supersunt singulatim atque diligenter perscrutemur, mihi liceat dicere, quomodo sint ordinanda. Editores enim usque adhuc fragmenta ita disposuerunt, ut, quae dixit poeta de orbis terrarum finibus (fr. XIII.), anteposuerunt illis versibus, qui de zonis doctrina continentur. (fr. XIV.). Sed longe aliter iudico de hac re. Atacinum enim, postquam de zonarum numero et qualitate i.e. de universi orbis systemate ac divisione quae censeret explicavit, de una tractasse ex totius mundi partibus i.e. de orbe terrarum tripartito, quem vocant Graeci "οἰκουμένη", manifestum est. Quocirca versus fragmenti XIII. post XIV. collocandos esse non iniuria constitui.

II.

CHOROGRAPHIA.

Prooemium.

12. (14).

At quinque aetheris zonis accingitur orbis
Ac vastant imas hiemes mediamque calores :
Sic terrae extremas inter mediamque coluntur,
Quas solis valido nunquam vis auferat igne ...

Isid. de nat. rer. 10. " Horum (sc. circulorum) primus septentrionalis est, secundus solstitialis, tertius aequinoctialis, quartus hiemalis, quintus australis. De quibus Varro ita dicit: vs. 1. AD: A m.1. A: BA m.2. ET: Wuelln. Mey(erus). AETHEREUS: A. AETHERIS: BA m.2. AETHERIUS: Paris. AETHERIIS: Scalig. vs. 2. HIEMES om. B. vs. 4. QU: ABD. QUAM: EParis. QUAS: Grail(ius), Wuelln. Hies. Baehr. VALIDO: codd. CALIDO: Scalig. HABIDO: Baehr. NUMQUA: UT AUFERAT: A m.1.BE. sed superscript. VIS. om. A m.2.D. NUMQUAM UT: Paris. AUFERAT: A m.1.BED. AFFERAT: A m.2. ADFERAT: Paris. ATTERAT: Baehr. IGNE: A m.1.DE. IGNE: BA m.2. IGNES: Paris.

Von fünf ätherischen Zonen wird der Erdball umgürtet; eisige, ewige Winter wandeln die um die Pole in starre Oede, sengende Glutten wandeln die in der Mitte zur toten Wüste; so liegen bewohnte Gebiete nur zwischen ihr und den äussersten Zonen, da nimmer der Sonne sengende Kraft mit ihrer gewaltigen Feuereglut diese vernichten kann. ...

Isidori verba, quae praebent hoc Atacini fragmentum, quamquam ex Suetonii praeis ea non fluxisse certum est, (cf. Schenkii diss. de Isid. Hisp. de nat. rer. fontibus p. 64.) tamen propter argumenta, quae insunt, ad fontem optimum atque maxima fide dignum haud dubie attingunt. Sed per tempora librariorum, qui tradiderunt Isidori libros, Atacini verba, quoniam sunt difficilia intellectu, depravasse minime miramur. Ut quae tradita sunt restituantur,

codicis Parisini lectiones adieci, quas accepi a Goetzio illo Ienensi philologo doctissimo, qui in hac dissertatione facienda omni modo me adiuvit. Primum igitur scripsi "AETHERIIS ZONIS". Agitur enim de orbe terrae non caeli. Itaque copulari nequit vox "AETHERIUS" cum nomine "ORBIS", ut nonnulli voluerunt. Optimo iure Atacinus, quae zonae orbem terrae accingunt, nominavit "AETHERIAS", quoniam veteres docuerunt circulos terrestres nomen et originem accepisse ex analogia caelestium. (cf. Plut. placit. philosoph. III: 14,1 in Dielsii Doxographia p. 378.). Si posui extrema in parte vocis "AETHERIIS" litteras ----is non ----eis, et usum poetarum, qui tum erant, et codices fragmenti XII. Baehr. secutus sum, qui offerunt recte "AETHERIO" orthographiam. (XII,1 (cf. Nord. Verg. comment. VI. libr. ad vs. 281 et 593.)) Sed optime expressit poeta, quanta et quam assidua vi aut frigoris aut caloris tenebantur extremae zonae, cum uteretur plurali numero verborum: "HIEMES" et "CALORES". Quae scribendi ratio saepius est adhibita a scriptoribus..1)

Sed priusquam nos ad versum quartum emendandum vertamus, quae insunt in fragmento argumenta exploremus. Atacinus enim, postquam totum orbem quinque zonis accingi docuit, illas duas imas, quia premerentur hiemibus, et unam mediam, quia opprimeretur caloribus, plane esse vastatas explicavit. (cf. Tibulli in cerm. libr. IV: 154 sq. "Atque duae gelido vastantur frigore semper." Mart. Cap. VI: 602. Plin. II: 68.). Quas plagas esse inhabitabiles per se ipse clarum est. Deinde loquitur poeta de ceterorum circulorum natura. Terras, ait, quae essent inter extremas plagas et zonam mediam, coli ab hominibus. Facile est intellectu poetam, postquam, cur essent inhabitabiles extremae zonae, antea indicavit, exposuisse in his, quae sequuntur, cur terrae colerentur. Quibus argumentis versum fragmenti quartum contineri puto. (de zona, quae colitur ab hominibus dixit Ennius in fr. 151. Cic. Tusc. disp. I: 28,69.). Itaque contra codicum auctoritatem, quorum alteri offerunt "qua" (ABD), alteri "quam" (EParis.), cum Wuellnero conieci "quas". Qua ratione hoc librariorum vitium inter textum se insinuaverit, facile cognoscitur. Librarius enim ab ultima littera "s" voculae "quas", cum negligentius legeret, ad primam litteram "s" vocis "solis", quae submittitur, aberrasse videtur. Sed posteriorum temporum librarius, qui scripsit diligentius neque erat imperitus linguae Latinae, unam litteram praetermissam esse animadvertit. Ille autem cum quem vellet sensum versui attribueret et referendam esse vocem "qua" ad mediam zonam solam censeret, supra vocalem "a" adiecit lineam transversam, quam nunc legimus in libris ABD, quo signo ii, qui eius vestigia sequebantur, commoti sunt, ut accusativum numeri singularis "quam" ederent. Sed perro! propter genetivum "solis"

...1). Pluralem ediderunt Romanorum scriptores saepius pro singulari ut "IMBRES". cf. Plin. nat. hist. V: 9,51/52. De plagis vastatis dixerunt Mart. Cap. VI: 602. Plin. II: 68. Luc. Pharsal. IV: 105. Cic. Tusc. disp. I: 28,68/69. de nat. rer. I: 10,24. " ... atqui terrae maxumas regiones inhabitabiles atque incultas videmus, quod pars earum adpulso solis exarsit, pars obriguerit nive pruinaque longinquo solis abscessu."

postulatur nomen, cui ille genitivus subiciatur. Iamdudum cōdices HA m.l.B quae scribenda sunt obtulerant; super-
scripserunt enim supra "UT" vocem "VIS". Nam partieu-
lam "UT" sensu plane carere nemo negabit. Sed librarius
quidam nesciens, quemadmodum expediendus sit ille coniunc-
tivus "AUFERAT", voculam "UT" adscripsisse aut supra-
scripsisse aut in margine adnotasse videtur, unde postea
textum invasit. Restat modo, ut eruamus, cur secuti codi-
ces ediderimus "AUFERRE", quamquam omnes ceteri edito-
res hanc notionem mutandam esse putaverunt. Sed antea vidi-
mus attulisse Atacinum, cum fragmenti versum quartum con-
deret, cur terrae colerentur. Quae temperatas neque exar-
sit vis solis neque obriguerunt hiemes nec nives aeternae.
Nunquam igitur illae regiones, quae habitantur, solis ad-
pulsu aut gelu immenso vastantur. "AUFERRE" autem scrip-
sit poeta pro oratione prosaica, quae praebet: "DELERE",
"VASTARE" "PERDERE". (cf. Ov. met. IX: 263. XIV: 575.
XI: 210. ep. XV: 203. Calpurn. ecl. V: 48.). Cur muta-
verint nonnulli adiectivum "VALIDO" in "CALIDO" aut
"RABIDO", nescio. Nam inveniuntur saepius praecipue apud
Ovidium similia exempla. (Ov. in nuc. eleg. 162. met.
VII: 9. am. III: 13, 41. ars amat. III: 543. met. XIV: 352).

Temporibus iam antiquissimis veteres condiderunt de
quinque circulis doctrinas, de caelestibus (cf. Diog.
Laert. VII: 185. i.e. in Stoic. frgt. II: p. 196, 18. ed.
Arnim.) et de terrestribus (cf. Isid. de nat. rer. 10.).
Qui nominantur: septentrionalis (ἀρκτικός), solstitia-
lis (ἡμερινός), aequinoctialis (ἡμερῶς μέσος), hiema-
lis (χειμερινός), australis (ἀνατολικός). Thales et
Pythagoras principes totum mundum in quinque orbes, quos
appellaverunt zonas, divisisse dicuntur. (cf. plac. philo-
s. Aet. II: 12. i.e. in Doxogr. Dielsii p. 340 et in philo-
s. ante Socr. vivent. A: 1.13, o. tom. I: p. 10.). Sed
etiam Pythagoram primum transtulisse plagas caelestes ad
orbem terrae ab antiquis nuntiatur. (cf. plac. philos.
Aet. III: 14, 1. i.e. in Doxogr. Dielsii p. 378.). Tamen
inveniuntur, qui tradant Parmenidem principem movisse
t e r r e s t r i u m circularum scientiam. (cf. Achill.
Tat. 157.C. 67, 27 ed. M. philos. ante Socr. vivent. ed.
Diels. A: 18.44, a. tom. I: p. 145, 29.). At vero, si com-
paraveris, quae attulit Dielsius de Aetii fide in proleg.
Doxogr. p. 181. dicens: "Aetii autem vestigia etiam in
Pythagorae doctrina I: 3, 8 pellucunt, quae non solum ex
lutulentis fontibus hausta sed etiam scholasticis nugis de-
flexa videtur. ... omnino praeterea quae ex Ari-
stotele petita sunt, Pythagoraeorum placita ex pseudopi-
graphis illis libris hausta videntur, qui Alexandrinorum
aetate et paulo postea confecti sunt. Velut Thaleti et Pytha-
gorae II: 12, 1 vulgaris de quinque zonis doctrina tribuitur
eiusdemque generis sunt haec ... sed talia etiam
ante Aetium scriptores decipere solebant, ut nisi illa I:
3, 8 commenta nihil a placitorum more abhorreere certo pos-
sim affirmare..." atque si adieceris Strabonis verba II: 94
"ἡμερῶς μέσος τῆς γῆς ἡμερῶς μέσος τῆς γῆς διὰ τὴν
ἀκτίναν τῆς γῆς τῆς γῆς τῆς γῆς", hanc de zonis doc-
trinam non Pythagorae sed potius Parmenidi deberi cogno-
scas. Sed veterum multi scriptores nescientes, quis esset
auctor huius scientiae, Pythagoram et Thaletem esse in-
ventorem zonarum tradiderunt, quoniam illi omnium rerum
philosophicarum atque physicarum patres et conditores cre-
diti sunt. (cf. Bergeri op. "Erkunde der Griechen"
p. 26 et 34 sqq. (II: ann. 1898.)). Parmenides quoque

primus inquisivisse dicitur, utrum colerentur zonae necne et quae colerentur et quot qualesque essent. (cf. plac. philos. Aet. III: 11. Euseb. pr. ev. XV: 57,4. Galeni hist. philos. XIX: 296. i.e. in Doxogr. Dielsii p. 62. 377. 633. Strab. II: 94.). Inter ceteros philosophos, qui de quinque circulis maxime egregia ediderunt, eminet ille omnium philosophorum veterum clarissimus doctissimusque Aristoteles. Quae ille dixit optime explicuit Bergerus in o.c. II: p. 125 sqq. Denum Alexandrini, qui denuo huic quoque materiae studuerunt diligentius, dubitare coeperunt, num vera essent omnia, quae philosophi docuissent. Alteri enim quinque zonas esse non negabant, alteri autem exstare sex obtinebant. (Achill. Tat. p. 153.C. et 157.C. et vid. de Polybio quae dixit Bergerus in o.c. p. 505.). Sed etiam utrum esset habitabilis circulus medius necne, certaverunt. Nam quod homines illorum temporum paulatim invadentes in novas australes regiones maxime Africae ne has quidem terras inhabitari animadverterunt, optimo iure dubitaverunt, an zona media inhabitabilis esset tota. Itaque illi, postquam, quod ausi non sunt statim auferre priorum doctrinas, mediae plagae spatium, quod coeli dictum est, quam maxime imminuerunt, denique totum circulum medium esse habitabilem docuerunt. Inter quos fuerunt: Eudorus Peripateticus (schol. Arat. Uranol. p. 169.), Posidonius Stoicus (Strab. II: 95/98. Cleomed. I: 6,31. Berger. o.c. p. 553/556.), Polybius Historicus (Gem. Isag. 13.), Eratosthenes Geographicus (Berger. " Die Fragmente des Eratosthenes " p. 85 sq.) excepto carmine, quod est inscriptum " Mercurius ". (cf. Achill. Tat. Isag. ad Arat. 29. Schaubachii " Geschichte der griech. Astronomie " p. 281. Vossii ad Verg. Ge. III: 119/120.). Aratum huius doctrinae ne in phaenomenis quidem mentionem fecisse Achilles Tatius in p. 153.A. nuntiavit. Sed nunc redeamus ad Atacinum. Qui secutus est eos, qui Parmenidem imitati zonam mediam, quoniam esset perambuata ignibus rabidissimis solis, inhabitabilem esse crediderunt. (cf. Cic. rep. VI: 20. et a.h.l. Macrobr. interpretat. somn. Scip. II: 5/7. Mart. Cap. VI: 602.). Romanorum scriptores saepissime de zonis doctrinas commemoraverunt. (Ov. met. I: 48/51. Tib. IV: 1,151/176. Luc. IV: 106. Verg. Ge. I: 232/239. et a.h.l. comment. Probi. Macrobr. I: 15. Claud. de R.P.I:257. Hyg. P.A. I: 6. Plin. nat. hist. II: 172(68). Sen. nat. quaest. V: 17,2. Isid. de orig. III: 44. XIII: 6. de nat. rer. 10. Mart. Cap. VIII: 818 sq.). Sed mirum est Romanos plane neglexisse, quae explicaverunt Alexandrini de circulis; nam secuti sunt omnes vestigia philosophorum veterum Graecorum, sive quod, ut opinor, Alexandrinorum eruditiones doctissimas, quoniam erant difficiles intellectu, nesciebant neque scientes intellegebant, sive quod vulgares opiniones, quae de hac re inter homines erant pervulgatae, perturbari noluerunt.

13. (13).

Ergo inter solis stationem et sidera septem
Exporrecta iacet tellus ; huic extrema fluctu
Oceani , interior Neptuno cingitur ora.

Prisc. III: 24. G.L. II: p. 100 K. " Varro in chorogra-
phia: "

Also zwischen dem Kreis der Sonnenwende und dem , der
durch das Siebengestirn bestimmt ist , liegt in weiter Aus-
dehnung die bewohnte Erde ; ihre äussere Küstenlinie wird
bespült von des Okeanus' Flut , ihre innere vom Neptunus.

habuerit

Quamquam quae narrantur in his versibus difficilia
sunt intellectu propter argumenta obscura atque gravis ne-
que inter Romanos inveniuntur , qui aeque cinxerint terrae
regiones , tamen quam habuit opinionem Atacinus de situ ac
finibus terrarum clare perspicitur. Terram iacere exporrec-
tam inter solis stationem et septem sidera poeta docuit.
Primum igitur terra finitur regionibus caeli. Septem enim
sidera leguntur pro septem stellis ursae vel in vulgus pro
septem trionibus ...1). , quae , quod inter omnes luces
verticis caeli clarissima lampade lustrabant , nautis in
navigando ex antiquissima iam aetate duces et rectores erant
(cf. Arat. Phaenomena 37 sqq. et ad h.l. schol. adnot.
addas quoque Schaubachii p. 153. sq.). Quin etiam vete-
res totum circulum arcticum nominasse septentrionalem in-
ter omnes constat. (cf. Plin. nat. hist. II: 68. " Hunc
- sc. arcticum circulum - qui trionum septem vocatur). Quo-
circa Atacinum , cum scriberet " sidera septem " , orbem
septentrionalem indicasse apertum est. Sed nunc ad elocu-
tionem obscuram " inter solis stationem " interpretandum
transeamus. Solstitium antiqui eam caeli partem vocabant ,
ubi sol , si suum cursum reflectit , in se vertendo momen-
tum temporis constare videtur. (cf. Hesychii op. 477. " De
ea solis conversione qua vel a meridie in septentrionem
reflectit cursum suum , vel a septentrione in meridiem ,
quod Latini solstitium vocant , quoniam subsistit , nec
progreditur ulterius sed retro convertit iter. ") ; unde
dicunt Graeci : " ἡμεῖς ἡμεῖς " . (cf. Plat. legg. XII.
p. 945.D. Thucyd. VII: 16. Gloss. corp. III: 294,47.)
Quam regionem solstitialem adhibuisse Atacinum , ut austra-
les terrae fines indicaret , manifestum est.

Quae ad versus expediendos attulimus , optime congru-
unt cum Hygini doctrina , quam edidit in Astr. I: 8. " Nam
quaecumque regio , quae inter arcticum et aestivum finem
collocata est , ea dividitur trifarie ; e quibus una pars
Europa , altera Asia , tertia Africa vocatur. " Quam divi-
sionem

...1). cf. Cic. de nat. deor. II: 41,105: " cuius (sc. He-
licae) quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,
quae nostri septem soliti vocitare Triones.
Septem sidera saepius sunt posita pro septem stellis ,
quamquam in vulgus sidera indicant planetas. Sed etiam
quinque stellae pro planetis leguntur in Cic. Tusc. disp.
I: 28,68. Sidera pro stellis exstant in Cic. Arat. fr. 5.
Sen. Troad. 439. Herc. Fur. 130. Serv. ad Verg. Aen. VIII:
681. Ge. I: 137. Gloss. corp. V: 332,57. sidus i.e. stella.

terrae tripartitam etiam Varronem secutum esse iam antea vidimus. Neque aliter iudicavit de hac re J.H.Vossius in comment. ad Verg. Ge. III: p. 121. , cum diceret: " Durch die nördliche gemässigte Zone , zwischen dem Wendekreis des Krebses und dem arktischen Polarkreis , oder zwischen dem 24. und 25. Grade und etwas darüber , streckte sich der dreifach geteilte Erdkreis , vom Okeanos umströmt..."

Denique restat ut loquar de finibus geographicis , quas circumcingere terras Varro existimavit. Sed conferamus , quas exposuit optime ad hanc rem illustrandam Meyerus in anthol. vet. Lat. I: p. 34,12 (1835) adnot. " Mare quod totum terrae orbem ambit , Oceanus dicitur , mare vero internum sive mediterraneum Neptunus. " Similiter explicuit Vossius ad Cat. p. 76. (ad Cat. 64,30.) " Nec aliter Graeci (Eustath. ep. p. 79,13.) ~~ἡ ὅλη ἡ γῆ~~ ^{τὸ πᾶν τὸ ἑνὸς} opponunt ~~τὸ πᾶν τὸ ἑνὸς~~ ^{τὸ πᾶν τὸ ἑνὸς} Oceanus et Neptunus diversa sunt numina variasque provincias curant. " Duo igitur maria , Oceanus et Neptunus , terram ita amplectuntur , ut Atacinus eorum vestigia secutus esse videatur , qui docuerunt totum orbem terrarum contineri insula ingenti , quae esset undique circumfusa marium fluctibus.

Europa.

14. (16).

-vv -vv- tutum sub sede fuissent

Festus: 381. Tractavi de hoc fragmento: p. 18. meae diss.

15. (17).

Munitus vicus Caralis vv -vv-v.

G.L. V: 349 K. " Quo invento et de genere ac numero certiores afficiemur ut ecce ait Ata cinus: CYNUS: B. CYNUS: ~~MY~~. Editores varia coniecerunt. CINCIUS: Merkelius in Ov. fast. p. 76. ATACINUS vel VARRO ATACINUS: Hertzius in op. de Cinciis p. 36. " Ut ecce ait Cincius Alimentus : vicus Caralis. " H. Ungerus in miscell. crit. p. 3. " ut dicit Atacinus. " Nissius primus haec verba inter Atacini chorographiae fragmenta recepit. Item Baehrens. Quos sequor. Nam facile fieri potuisse credo , ut librarius , cum neglegenter scriberet , aberrans oculis ab " AIT " ad " CYNUS " litteras " ATA " praetermitteret , praesertim cum litterarum imagines " AIT " et " ATA " inter se vix dissentiant. Caralis aut si vis Carales erat oppidum munitum Sardiniae , cuius incolae nominabantur Caralitani. (cf. Plin. nat. hist. III: 7,85.).

Libya.

16. (18).

Cingitur Oceano , Libyco mare , flumine Nilo.

Charis. I: 61 K. Prisc. I: 331. " Mare. Varro de gente populi Romani III. : "a mare operta oppida", pro a mari , ut refert Plinius. Idem , inquit , antiquitatum humanarum XII. " Ab Erythro mare orti " et in Fundanis " in mare aquam frigidam oriri " ; ATACINUS quoque:

(Libyen) wird umgrenzt vom Oceanus , vom libyschen Meer und vom Nil.

Egregie indicavit de fragmento Wuellnerus , qui dixit: " Spectat autem procul dubio ad descriptionem Africae , quae ab occasu terminatur Oceano , Libyco mari a septentrionibus , ab oriente Nilo flumine. Sed qua ratione Burmannus (anthol. Lat. II: p. 337.) hunc versum cum tribus fragmentis inconcunctis coniunxit , commemorare nolo : nam talia conglutinare temeritatis est. " Quam Wuellneri sententiam plane comprobo. Quod ad ablativi formam anomalam " MARE " attinet , videas , quae docuit Kuehner in Gramm. Ling. Lat. I: p. 329. (" Der Ablativ auf ...e wird von Priscian VII: 55. p. 759.P. (p. 331.H.) als ablat. neben ...i erwähnt und mit Stellen aus dem nach Altertümlichkeit strebenden Varro , VARRO ATACINUS und Plautus Rudens 981 belegt (auch Plaut. Mil. 1309. a mare. Lucr. I: 162. mare wegen des Versmasses , aus demselben Grunde Ov. trist. V: 2,20 de mare u.s. Luc. VII: 391 natale statt ...i) aber auffallender Weise findet sich der Abl. mare auch bei Cic. Att. 10.12,1. in Medic. pr. m. sonst nirgends in der klassischen Prosa. Ueber die Dichter cf. § 70,1. p. 327. Vorbemerkung).

C i n g i t u r : Burmannus : CLAUDITUR. Sed Wuellnerus in o.c. p. 23. quae codices ediderunt optime defendit. cf. Pomp. Mel. I: 4,21. " Mare quo cingitur a septentrione Libycum dicimus. "

M a r e L i b y c u m : mare , quod alluit oras Africae a septentrione , ut nuntiavit Plinius in nat. hist. V: 1. " Africam Graeci Libyam appellavere et mare ante eam Libycum Similiter Pomp. Mela in chorogr. I: 4,21. I: 4,4. II: 119. Mentionem fecerunt maris Libyci : Ov. Ib. 200. Verg. Aen. V: 595. Claud. 23,10. Amp. VII: 5. Libycas undas scripserunt; Verg. in Aen. I: 596. V: 789. Solin. XI: 4.

17. (19).

Feta feris Libye ∪ ∪ - ∪ ∪ - ∪.

Serv. ad Verg. Ge. III: 176. " Antiqui enim " fetum " pro " gravido " solebant ponere , ut Varro Atacinus: Philarg. ad Verg. Ge. III: 176.

Unde petita sint haec verba, editores non consentiunt. Ruhnkenius in ep. crit. II: p. 226 hemistichium rettulit ad Varronis Argonautas, postquam comparavit Apollonium Rhodum IV: 1561. quem secuti sunt: Wuellnerus (p. 18) et Riesius (p. 263). Sed Wernsdorffius recte haec attribuit Atacini chorographiae. Primum enim, ut arbitror, Apollonii illud: "ἡγετοῦτορ" conferri nequit cum Atacini: "FETA FERIS." Nam quae inclusa sunt argumenta verbis "FETA FERIS", maioris sunt ponderis quam quae dixit Apollonius; qui Lybiae dedit epitheton Homericum generis solum propter nomen ornandum. (cf. "εὐφροσύνη" et "ἡγετοῦτορ" / *Acroë* Homeri). Deinde ut Atacinus in ea chorographiae parte, quae pertinet ad Asiae descriptionem, tractavit diligenter de plantarum generibus (cf. fr. XX. Baehr.), ita eum docuisse Romanos Africae genera nominaque ferarum, quae erant cognita, certum esse mihi videtur.

F e t a l o c a : pro locis ponuntur, quae sunt completa rerum aut animalium. cf. Gloss. corp. IV: 441, 48. Verg. Aen. I: 51 "loca feta furentibus austris." Cic. de nat. deer. II: 62. "terra feta frugibus." Sil. It. XVII: 448. Ov. met. XIV: 103.

L i b y e : saepissime dicitur Graece pro Africa. cf. Ov. met. II: 237. "tum facta est Libye raptis humoribus aestu / Arida." Plin. nat. hist. V: 1.39, 49. Luc. II: 164. III: 70 2494. et m.s.l. Nomen Libyae definitur singulari ac mirifico modo in Gloss. corp. V: 553, 58. "Dicta quod inde Liba fiat i.e. Africae."

18. (20).

Indica non magna minor arbore crescit arundo
Illius et lentis premitur radicibus umor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Isid. XVII: 7, 58. "Unde et Varro ait: " schol. Bern. ad Luc III: 237. "De hoc Varro dixit: " vs. 1. MAGNA IN: KMP
MAGNAM IN: N. MAGNUM IN: CDEPTU. MAGNO IN: Mon.
MAGNA MINOR: schol. Bern. et Scalig. Ruhnk. Wuelln. Key.
Baehr. MAGNA MINUS: Voss. Wernsd. MAGNA NIMIS: Ries.
Areval. MAGNA IN: Gothefr. Linds. ed. Basileens.
vs. 2. ET: Linds. codd. vs. 4. NEQUE AUT: C ante corr.
CONDERE: DEPKMP Mon. 1. CONCEDERE: CTU CONTENDERE: conl.
Salmas.

Der indische Bambus erreicht eine Höhe, die nicht geringer ist als die eines grossen Baumes; aus seinen zähen Wurzeln presst man eine Flüssigkeit. Des Honigs Süsse kann sich mit diesem Saft nicht messen.

Varronem carminis in hac parte egisse de plantis Indicis ex fragmento clare elucet. Arundinis enim Indicae speciem atque naturam diligenter poeta explicuit. Primum autem, ut Romanis cognita essent, ad quam altitudinem crescerent arundines, demonstravit Atacinus arundinem Indicam esse magnitudine non minore quam magnam arborem. Quod est recte nuntiatum.

Nam nostris quoque temporibus arundines Indicas, quae referuntur ad bambusarum speciem et nominantur Graeco sermone "ΚΕΥΣΙΟΙ ΚΑΙ ΛΑΜΟΙ" (cf. Strab. XV: 693. tom. III. ed. Kramer. p. 193.), ad proceritatem non parvam crescere inter omnes constat. Quae non ignorabant etiam scriptores antiqui. (Herod. III: 98. Ctes. exc. Ind. 6. Plin. nat. hist. VII. 2, 21. Strab. p. 827.). Itaque secutus sum schol. Bern. codicem, qui praebet "NON MAGNA MINOR ARBORUM". Sed etiam Atacinus docuit, quae essent utilitate arundines. Humorem enim dulcem exprimi e radicibus dixit ille. Quam ob rem multi editores putaverunt indicatas esse cannas saccharinas. At vero quae de arundinum magnitudine atque usu afferuntur, cum canna saccharina comparari nequeunt. Neque enim altitudine magna sunt cannas saccharinae neque habent in radicibus dulcem succum, quae observavit iam Wuellnerus in o.c. p. 27. (cf. de cannis saccharinis Strab. XV: 694. tom. III: 194. ed. Kramer. Diosc. de mat. med. II: 104. ed. Spengel. I: p. 231. Plin. nat. hist. XII: 8, 17. vol. II. p. 387. ed. Mayh.). Sed inter bambusas sunt, ut eruunt botanici, e quarum radicibus succus dulcis exprimitur. Ex antiquis huius rei mentionem fecit Strabo in XV. p. 693. tom. III. p. 193. Kram. deinde Solinus quoque (cap. 52, 48.), qui haec edidit: "Quae palustria sunt, arundinem creant ita crassam, ut fissis internodiis lembi vice vectitet navigantes. E radicibus eius exprimitur humor dulcis ad melleam suavitatem", denique Lucanus (III: 237.)

" Quique bibunt tenera dulcis ab harundine succos."

Nemnulli editores pro "ET" scripserunt "ac(e)". Falsum est. Neque enim necessarium est propter simplex verbum "PREMERE" adponi ad substantivum praepositionem "EX", quoniam Romani illud omisso praepositione interdum adhibuerunt. (cf. Verg. ecl. III: 98. et Luc. bell. civil. IV: 318.) Quanta diligentia atque arte Atacinus illos versus composuerit, perspicitur optime, quo modo disposuerit verba atque ordinaverit. Neque enim casu evenit, quod et primus et quartus fragmenti versus incipiunt in adiectivo sed exeunt in substantivo, quae nomina inter se grammaticè cohaerent, quia altera vox ad alteram est referenda. (cf. quae attuli p. 38. mei opuscul. ad fr. VII.).

III.

BELLUM SEQUANICUM.

19. (24).

Deinde ubi pellicuit dulcis levis unda saporis.

Prisc. G.L. II: 497, 10. "Alia vero" i "ante" cio "habentia eandem" i "in" e "convertunt et" cio "in" xi, ut "aspicio, aspexi", "conspicio, conspexi" ...; excipitur: "elicio, eliciui", Livius ... "pellicui" quoque pro "pellexi" veteres protulerunt. ... Invenitur etiam "allicuit" et "pellicuit". Piso historiarum; ... P. Varro belli Sequanici libro II.

UBI: GLK. PELLICUIT: d POLLICUIT: BDHK PROLICUIT: GLK
SOPORIS: D.

IV.

PHILOSOPHICA.

20. (12).

Vidit et aethereo mundum torquerier axe
Et septem aeternis sonitum dare vocibus orbes
Nitentes aliis aliis ; quae maxima divis
Laetitia est. At tunc longe gratissima Phoebi
Dextera consimiles meditatur reddere voces.

Mar. Vict. G.L. VI: 60 K. - Alii tradunt hoc sacrorum cantu concentum mundi cursumque ab hominibus imitari. Namque in hoc quinque stellae quas erraticas vocant , sed et sol et luna , ut doctiores tradunt philosophorum iucundissimos edunt sonos per orbes suos nitentes ... de qua re Varius sic tradidit ... item et VARRO:

ad vs. 2. LAETITIA EST. AT TUNC LONGE: Voss. de arte grammat. II: 6 p. 180. Non aliter legit Hieron. Commel. in praef. ad Terentii edit. (Heidelberg. 1887.) LAETITIA ST: Iac. Toll. conl. et etiam ed. Sanctandr. LAETITIA STAT LONGE: B. LAETITIA STAT TUNC LONGE: A. Fragmentum rettulerunt omnes editores ad Atacini chorographiam. quae reieci in huius dissert. pagina: 21.

Wie die Welt sich dreht um die ätherische Achse , sieht (der Gott) und vernimmt , wie die sieben aufeinander gestürzten Sphären eine Musik auslösen in ew'gen Akkorden ; bei den Göttern herrscht darob unermessliche Freude. Und es müht sich des Phöbus zauberverbreitende Hand ähnlich harmonische Klänge hervorzuzaubern.

Primum inter se certarunt docti viri , quem significasset deum poeta videntem mundum se convertere circum axem. Alteri enim indicari Apollinem , de quo postea loquitur poeta , alteri Mercurium crediderunt ; quoniam fuerunt , qui Atacini versus haustos esse ex Erastosthenis Herma docuerunt. Quam opinionem esse falsam iam antea ostendimus. (cf. p. 20) Pertinere igitur omnes versus ad Apollinis numen iudicamus. Atacinum enim narrans imitatum esse Apollinem sonos sphaericos fragmenti initio etiam attulisse , cur commoveretur deus , ut consimiles voces redderet , luce clarius est. Nisi poeta finxisset Apollinem videntem harmoniam neque audientem tonos sphaerarum iucundissimos atque inter se plane concinentes , scribere non potuisset c o n s i m i l e s effecisse voces Apollinem. Mercurium excogitasse lyram , Apollinem principem tonorum concentum condidisse inter omnes constat. (cf. Avien. 618/623.).

Versuum argumenta dividuntur tres in partes. Primum agitur de mundi motu atque de sphaerarum harmonia, postremo de Apollinis arte. Quae partes inter se coniuncta sunt magna cum prudentia. Poeta enim , ut a rebus sphaericis se verteret ad Apollinis musicam , mentionem fecit deorum , quibus est laetitia de hac mundi rotatione atque harmonia. Ex diva autem est Apollinis reddere voces consimiles sphaerarum.

Denique nostrum est exponere, quid dixerit Atacinus de mundo. Totum orbem, ait poeta, moveri circum axem, quod consistit neque habet ullum motum. De qua docuit Manilius Boenus: in Astron. I: 292/293:

Hoc dixere axem, quia motum non habet ullum

Ipse videt circa volitantia cuncta moveri.

(cf. id. I: 279 sqq. et Achill. Tat. 28. p. 152.B.).

Axis saepius est a scriptoribus et poetis nominatus " aetherius ". (Ov. met. VI: 175. fast. III: 368. Verg. Aen. VIII: 136.). Quae dicenda sunt de sphaerarum harmonia, collegit Schaubachius in o.c. p. 410 sq. Orbes extant septem, qui sunt: Luna, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iuppiter, Saturnus excepta Terra; quot essent sphaerae et quomodo nominarentur atque quod esset spatium inter eas, tradidit diligentissime Plinius in nat. hist. II: 22. " Sed Pythagoras interdum et musica ratione appellat tonum quantum ab sit a terra luna, ab ea ad Mercurium dimidium spatii et ab eo ad Veneram, a quo ad solem sescuplum, a sole ad Martem tonum (id est quantum ad lunam a terra) ab eo ad Iovem dimidium et ab eo ad Saturni, et inde sescuplum ad signiferum. Ita septem tonis effici quam διὰ πέντε ἡμερῶν vocant; hoc est universitatem concentus; in ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio et in reliquis similia, iucunda magis quam necessaria subtilitate. " (cf. Aristotel. de caelo. II: 9.). (cf. Schaub. p. 398. et Macrob. I: 19.).

T o r q u e r i e r : archaico more dictum. apud Romanos saepissime. cf. Sommer. o.c. p. 594. , qui collegit omnia exempla. Testarier: XII tab. leg. apd. Gell. XV: 13,11. Loquier: Naev. apd. Gell. I: 24,2. et mult. al.

Sphaerarum harmoniam commemoraverunt praecipue inter Graecos: Erathostenes et Alexander Lychnus. (cf. p. 20/21 meae dissert.) Sed etiam Aratus his rebus studuisse videtur. Achilles enim Tatius p. 135.B. et 136.A. nos certiores fecit Aratum tractasse in " CANONE " de mundi rotatione, qua efficeretur harmonia atque concentus tonorum septem sphaerarum. De quibus scripsissent: Aratus, Erathostenes, Hypsicles, Thrasyllus, Adrastus Aphrodisius. (cf. Ern. Maas: Aratea p. 219.).

21. (22).

Tum liceat pelagi volucres tardaeque paludis
Cernere inexploto studio certare lavandi
Et velut insolitum pennis infundere rorem;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo
Et bos suspiciens caelum (mirabile visu)
Naribus aerium patulis decerpsit odorem
Hec tenuis formica cavis non evehit ova.

Serv. ad Verg. Ge. I: 375.* Hic locus de Varrone est; ille enim sic: vs. 2. LUDENDI: V.

Dann (scil. impendente pluvia) könntest du sehen, wie die Vögel des Meers und des trägen Sumpfes voll nicht zu befriedigenden Eifers nach den Freuden des Bades sich drängen und ihr Gefieder besprengen mit dem Nass, als ob's ihnen ungewohnt sei; oder zwitschernd umflatterte die

Schwalbe den Weiher und das Rind mit zum Himmel gerichteten Auge (fürwahr ein sonderbares Bild) sog mit offenen Nüstern die dunstgeschwängerte Luft ein ; und die zarte Ameise trug ihre Eier hinaus aus den Zellen (ins Freie).

Prognostica quaedam A Varrone memorantur avium marinarum et palustrum atque aliorum animalium , quibus praedicuntur in vulgus imbres ac pluviae. Iam pridem observant veteres inter animalia esse , quae natura essent praedita praesentiendi tempestates. Quas voce aut corporis gestibus aut quod sequebantur certas consuetudines indicare solebant. (cf. Aristot. in animal. hist. I: 10, 614b. 29. I. e. IX: 10. et Antig. Caryst. 46. Plin. nat. hist. XVIII. 35. 87. Arati Dioscor. 299/300.). Posteris autem temporibus antiqui genera animalium praesagia facientium , quae sciebant , ita ordinarunt , ut omni fere statui caeli aliquid proprietatis animalium responderet. Quam rem ex Aelianis , qui scripsit de animalibus , clare cognoscimus. (cf. VII: c. 7/8.). Inter scriptores , qui huic materiae magnopere studuerunt , iudicio meo Aratus obtinet principem locum , quoniam multos versus condidit , quibus prognostica afferuntur. Quod Arati poema Ciceronem latine vertisse inter omnes constat. At vero Atacium quoque Arati versus in verbum fere esse imitatum nemo negabit. (cf. Ar. 210(942)/212(944) et 222(954)/224(956).) Tamen omisit ille in vertendo Arati versus: 213(945)/221(953). Unum autem versum ad Arati verba de se ipso addidit (cf. fragm. vs. III.) Primum loquitur poeta de prognosticis avium pelagi atque paludis , deinde hircinorum , tum boum , denique formicarum. Plinius in nat. hist. XVIII: 35, 87/88. eadem fere attulit , quae Varro. " Hirundo tam iuxta aquam volitans , ut pinna saepe percutiat. Nec mirum aquaticas aut in totum volucres praesagia aeris sentire. Pecora exultantia et indecora lascivia ludentia eadem significationes habent , et boves caelum olfactantes seque lambentes contra pilum , turpesque porci alienos sibi manipulos faeni lacerantes , et apes operantes segniter vel contra industriam suam absconditae vel formicae concursantes aut ova progerentes , item vermes terreni erumpentes. " (cf. de bubus: Theophr. in sign. pluv. 418/419. Arat. in Geopon. I: 3 p. 2. Democrit. in de Symp. apd. Fabric. B.G. vol. IV. lib. IV. c. 29. p. 330. Aelian. VII: 7/8.) Ambrosius in Hexaem. VI: 20. " Boves independente pluvia ad praesepia se tenere noverunt. Idem ubi naturali sensu mutationem caeli collegerint , foras spectant et ultra praesepia cervices extendunt suas una omnes specie , ut predire se velle testentur. " De formicis egerunt: Plut. de solert. animal. X: p. 33. Theophr. o.c. et inter doctos horum temporum : Ern. Meiss in Arat. p. 242.

Unum Atacini versum Vergilius poeta totum ad Georgica sua transtulit , in quibus inveniuntur eadem pluviarum prognostica hausta , ut opinamur , et Arati ex carmine et ~~Atacini~~ ex Atacino. Sed ut ipse videas , quemadmodum inter se haerent poetae , eorum versus attuli.

Aratus.
210/212; 222/224.

Vergilius.
Ge. I: 375/380.
383/387.

Atacinus.
fr. XXI. 1/7.

210.
π. ἡ ἄκρ' ἡμῶν
ἡ εἰς ἡμῶν
ὁ πρὶν ἔσθ' ἔτι

375.
...aut bucula cae-
376.
Suspiciens patulis
captavit naribus
auras

1.
Tum liceat pelagi vo-
lucres tardaeque
paludis

Aratus.Vergilius.Atacinus.

211. ἀπλῆστον, κλύζοντα
ἐν ἱερῇ
ὕδατι

212. ἢ λίμνῃ τε
ἢ ἰοῦντι
αἰέοντι

222. καὶ βοῆς ὑψηλῇ
ἡδὲ καὶ ὑδατος
ἐνδίοιο

223. οἰκνύνει
καὶ αἰέοντι
ὁρῶντι

224. καὶ κοίτης μύσσης
ἢ ὅχης
ἢ ὕδατος

377. Aut arguta lacus
circumvolitavit
hirundo

378. Et veterem in li-
mo renas cecine-
re querellam.

379. Saepius et tectis
penetralibus ex-
tulit ova

380. Angustum formica
terens iter ..
....

383. Iam variae pelagi
volucres et quae
Asia circum

384. Dulcibus in stagnis
rimantur prata
Gaystri

385. Certatim largos hu-
meris infundere
roras.

386. Nunc caput oblectare fretis nunc
currere in undas

387. Et studio incassum videas gestire
lavandi.

2. Cernere inexploto
studio certare
lavandi

3. Et velut insolitum
pennis infundere
rores;

4. Aut arguta lacus
circumvolitavit
hirundo,

5. Et bos suspiciens
caelum (mirabile
visu)

6. Naribus aerium pa-
tulis decerpit
odorem

7. Nec tenuis formica
cavis non evehit
ova.

Quibus comparatis Vergilium mutasse versuum non modo argu-
menta sed etiam verborum ordinem, quem offerunt Aratus at-
que Atacinus, pellucidum est. Eodem enim sensu continen-
tur hi versus:

Arati: 210 i.e. Atacini: 1 i.e. Vergilii: 383.

Ar. 211 i.e. Atac. 2 i.e. Verg. 387.

Tertium versum Atacinus de se ipso ad Arati verba adiecit.

... .. Atac. 3 i.e. Verg. 385.

Ar. 212 i.e. Atac. 4 i.e. Verg. 377.

Quem versum totum Vergilius ad suum carmen transtulit.

Ar. 222/223 i.e. Atac. 5/6 i.e. Verg. 375/376.

Ar. 224 i.e. Atac. 7 i.e. Verg. 379/380.

Quos versus Vergilius composuit tanta arte, ut nec iudicio
et Aratum et Atacinum valde superaret eloquendi sua elegan-
tia atque linguae pulchritudine. Velut Vergilius illam la-
vandi cupiditatem avium aquaticarum pluvia impendente il-
lustravit perfectissime.

I n e x p l o t o : est, quod expleri nequit.

R e r e m : de quovis humore dicere solent poetae. cf. Verg.
Ge. I: 385. IV: 431. Aen. VI: 250. Lucr. I: 769. IV: 438.
Hor. od. III: 4, 61. Ov. fast. IV: 778.

A r g u t a : ad voces avium spectat. cf. Verg. ecl. IX: 36.
" arguti olores " Prop. I: 18, 30. " argutae aves " Mart.
IX: 19, 5. " argutae cicadae " Non. 239. i.e. " sonans ".

A e r i u m o d o r e m : Quibus verbis illustratur, ut arbitror, (semel enim est adhibitus hic verborum conexus Augustini temporibus in Cassiani conl. XIV: 13,3. ed. Petschenig. R.E. III: 1668 sq. Iuclioheri. G.A.L. 51. Iordani. "Qui eam (sc. scientiam) non suo studio, sed aliena relatione contingunt et velut "AERIO ... ODORE percipiunt.") aeris quaedam exhalatio, quae antecedit pluviis et quam praesentiant animalia propter acerrime olfacendum. cf. Gloss. corp. III: 78,19. et II: 551,13. "ODORES" i.e. "ὀσφύρεσις". Isid. Orig. IV: 12. s.v. ODOR. "Vocatur ab aere". Sed videntes tractasse Atacinum, quomodo indicarent animalia impendentes pluviis, suspicamur poetam etiam expedivisse, quo pacto concrescerent illae in altis nubibus atque demissae ut imbres deciderent. (cf. Lucr. VI: 495. sqq.). Quas doctrinas facillime atque optime inter se coniungere poeta potuit. Quam ob rem fragmentum philosophicis inserui.

Conclusio.

Manifestum est Atacini carmina, quoniam continebantur illa non solum multis ac variis argumentis sed, ut vidimus, linguae quadam elegantia quin etiam quae insunt pertinebant ad res caeli ac terrae, neglegenter nequaquam praeterisse Romanos illorum temporum. Omnium autem poetarum Vergilius primus hausit quae ei videbantur ex Atacini carminibus. (cf. Regeli diss. p. 84. Ruetten p. 13. Skutschii "Aus Vergils Frühzeit" I: p. 108. Massi Arat. p. 270. Frider. Leo: in Herm. XXXVII: p. 52.). Sed quamquam in Vergilii Bucolicis nulla Varronis vestigia inveniuntur, tamen praebent Georgica, qualia Atacini sunt. Servius enim adnotavit ad Ge. I: 375. sqq. "Hic locus de Varrone est"; qui submisit illos Atacini versus fragmenti XXI. (XXII. Baehr.), quos brevi pps. ante (p. 52/53) comparavimus cum Vergilii verbis Georgicorum. Deinde Servius Ge. II: 404 ad Varronem rettulit. ("Varronis hic versus est"). Quae dicenda sunt de hac re, exposui in p.36sq. Novum autem comparandi exemplum attulit Probus in comment. Verg. ad Ge. I: 14. "Traditur haec historia de Aristaeco in corpore Argonautarum a Varrone Atacino". Denique iam Regelius et Iahnus (mus. Rhen. LVIII: p. 414) alique contulerunt Ge. I: 237. cum Atacino. (fr. XII. XIV. Baehr.)

Quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco
Semper sole rubens et torrida semper ab igni;
quam circum extremae dextra laevaue trahuntur
Caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris;
Has inter medianque duae mortalibus aegris
Munere concessae divom, et via secta per ambas
Oblicus qua se signorum verteret ardo.

Et Varro: (Isid. de rer. nat. X.).

At quinque aetheris zonis accingitur orbis
Ac vastant imas hiemes medianque calores;
Sic terrae extremas inter medianque coluntur
quas solis valido nunquam vis auferat igne.

quibus in versibus componendis Vergilium esse secutum et Atacinum et Erathostenem, ut indicavit Probus, clarum est.

Sed mirum fuisset, si Vergilius, postquam transtulit quae vellet in Georgica sua ex Atacino, neglexisset illum, cum conderet Aeneidem. Itaque recte iudicasse mihi videntur Regellus et Ruettenus, qui indicaverunt Vergilium Aeneidem facientem secutum esse Atacini quoque vestigia. Sed etiam exhausisse Vergilium ex Apollonii Rhodii carmine nonnulla argumenta ipsi scholiastae tradiderunt. (cf. Regell. p. 20 sqq.). Itaque concludere licet Maronem imitatum esse utrumque et Rhodium et Atacinum. Saepius mentionem quoque fecerunt Atacini Ovidius et Propertius. Sed num Varronis artem aemulari studuerint, incertum est. Valerius autem Flaccus Atacinum plane praeterisse videtur, quod non repertiuntur, quae inter se comparari possint. Sed parum multa fragmenta sunt servata, quam ut haec omnino diiudicaretur.

Per duo saecula Varronis Atacini carmina extitisse atque inter homines cognita fuisse videntur; tum demum perierunt. Quae supersunt fragmenta non librariorum industriae sed potius grammaticorum studio atque labori debemus, qui diligenter linguae licentias et proprietates notabant, et deinde Vergilii praecipue commentatoribus, qui comparandi causa versuum qui extant magnum numerum tradiderunt. His demum temporibus, quibus renata sunt veterum studia, Varronis Atacini recordati sunt homines. Angelus enim Polizianus, postquam in Nutric. 538. (ed. Basil. 1553. opera) Apollonii Rhodii mentionem fecit, edidit hos versus, qui ad Atacinum pertinent:

Huius in Ausonio vestigia pulvere Varro
Pone legit, linguae haud opulens, ut barbara Marbo,
Ut quem parvus Atax Latiae transcripserit urbi.
Atque idem imparibus proprios exponit amores
Leucadiamque suam numeris, succedere magno
Auruncae quondam frustra conatus alumno.

V I T A.

Natus sum Ernestus Theodorus Iosephus Buhla in oppido Silesiae, cui est nomen Kattowitz, Borussiae, a.d. XVI. Kal. Aug. anni Domini 1891 patre Eugenio matre Clara e gente Holleck, quos praematura mihi morte abreptos valde doleo semperque dolebo. Fidem profiteor catholicam. Per sex annos litterarum primordia in ludo elementari institutus vere anni 1902 in gymnasium Steglitzense receptus ibique per novem annos versatus sum. Maxumam debeo gratiam magistris meis, Hölke, Spindler, Kroymann, qui studiorum fundamenta verterum me docuerunt. Maturitatis testimonium adeptus vere anni 1911 in civis academicos universitatis Berolinensis ascitus sum, ubi per quinque semestria in studia philologiae incubui. Hieme anni 1913 Ienam me contuli. Postquam bellum est ortum, ad patriam meam defendendam arma cepi et in Belgiorum finibus, in Gallia, in Russia ex hieme anni 1914 multa proelia sustinui. Hieme anni 1916 in pugna ad flumen Stochod facta graviter vulneratus sum. Sed viribus reffectis mea sponte demi usque ad bellum confectum militia feci. Vere anni 1919 ad studia reversus in universitate Berolinensi denuo philologicis historicisque litteris per duo semestria me dedi.

Docuerunt me hi viri doctissimi Berolinenses et ei philologici: Diels, Meister, Mutschmann, Norden, Roethe, Thomas, v. Wilamowitz et Moellendorf; historici: Delbrück, Ed. Meyer, Rosenberg, Sternfeld, Tangl, Wilcken; philosophici: Erdmann, Lessen, Riehl. Ienenses: Eucken, Goetz, Graef, Jensen, Judeich, Sommer.

Per duo semestria Berolini sodalis fui ordinarius philologici proseminarii II. deinde totidem proseminarii I. Per sex menses interfui exercitationibus seminarii auspiciis Diels et Norden. et Wilamowitz - Moellendorf. Sodalis philologici seminarii Ienensis ordinarius fui per duo semestria moderantibus Goetzi et Ienseno. Admisit me ad exercitationes histericas Eduardus Meyer.

Quibus viris doctissimis iustam gratiam habeo omnibus semperque habebo, inter omnes maxime Goetzi ex animi mei sententia, qui doctrina sua atque benevolentia me semper adiuvit.